

pregledno znanstveno delo
prejeto: 2004-01-08

UDK 376.7:061.1EU

MOŽNOSTI VSEŽIVLJENJSKEGA IZOBRAŽEVANJA V MANJŠINSKIH JEZIKIH EVROPSKE UNIJE

Maja MEZGEC

Slovenski raziskovalni inštitut, IT-34133 Trst, Trg Giotti 1
e-mail: majamezgec@slori.it

IZVLEČEK

Pregled možnosti za vseživljenjsko izobraževanje v manjšinskih jezikih primerjalno analizira uporabo manjšinskih jezikov v nacionalnih sistemih izobraževanja v državah članicah Evropske unije. V skladu z zakonskimi določbami države na različne načine zadoščajo obveznostim in zahtevam po učenju v manjšinskih jezikih in poučevanju manjšinskega jezika. Iz primerjalne analize preučениh primerov je razvidno, da se obstoj manjšinskega jezika v državnih izobraževalnih sistemih in možnosti za poučevanje manjšinskega jezika ter za učenje v manjšinskem jeziku na meddržavni ravni zelo razlikujejo, in sicer glede na tri ključne dejavnike: stopnjo zaščite manjšine in manjšinskega jezika, rabo manjšinskega jezika v šolskih sistemih, državni sistem vseživljenjskega izobraževanja. Iz primerjalne analize oblik dvojezičnega šolanja izhaja, da pri številnih manjšinah različne oblike obstoja manjšinskega jezika v šolstvu sobivata in se ne izključujeta. Manjšinski jezik je najbolj uporabljan na osnovnošolski stopnji, medtem ko njegova raba na višjih stopnjah upada. Med manjšinami, kjer se manjšinski jezik v šolskem sistemu uporablja kot učni jezik, so možnosti za vseživljenjsko izobraževanje v manjšinskem jeziku večje.

Ključne besede: manjšina, manjšinski jeziki, regionalni jeziki, izobraževanje v manjšinskih jezikih, dvojezično šolanje

OPPORTUNITÀ PER LA FORMAZIONE LUNGO TUTTO L'ARCO DELLA VITA NELLE LINGUE MINORITARE DELL'UNIONE EUROPEA

SINTESI

L'esame delle opportunità per la formazione lungo tutto l'arco della vita nelle lingue minoritarie procede ad un'analisi comparativa della presenza delle stesse all'interno dei sistemi educativi negli stati membri dell'Unione Europea. L'obbligo e le richieste d'insegnamento nella e della lingua minoritaria sono attuati in modo diverso, a seconda della normativa vigente nei vari stati. L'analisi indica che la presenza della lingua minoritaria nel sistema educativo nazionale e le opportunità di studio nella e della lingua minoritaria sono molto diversi da stato a stato e dipendono da tre fattori determinanti: livello di tutela della minoranza e della lingua minoritaria, presenza della lingua minoritaria nel sistema scolastico, sistema nazionale per la formazione lungo tutto l'arco della vita. Un'analisi comparativa delle forme di studio bilingue ha dimostrato che presso molte minoranze nella scuola convivono, senza escludersi a vicenda, aspetti diversi della presenza della lingua minoritaria. Essa è presente soprattutto nella scuola elementare, mentre diminuisce a livello superiore. Tra le minoranze che nel sistema scolastico vedono riconosciuto il loro idioma come lingua d'insegnamento, le possibilità per l'istruzione a vita nella lingua minoritaria sono maggiori.

Parole chiave: minoranza, lingue minoritarie, lingue regionali, istruzione nelle lingue minoritarie, studio bilingue

UVOD

V državah Evropske unije vladata velika kulturna različnost in večjezičnost, kar pomeni pravo bogastvo stare celine. O veliki jezikovni raznolikosti v državah članicah pričajo tudi podatki Evropskega urada za manj razširjene jezike (EBLUL), iz katerih izhaja, da je v Evropski uniji v rabi okoli 50 različnih jezikov. Pri nekaterih je težko določiti, ali gre za manjšinske ali manj razširjene jezike. Vsekakor te jezike uporablja dnevno okoli 50 milijonov ljudi. Manjšinski jeziki so v rabi v skoraj vsaki državi Evropske unije, vendar jim ni vedno priznan status uradnega jezika. Gre za avtohtone jezike zgodovinskih jezikovnih manjšin, ki so se v tisočletjih ohranili in so zato del skupne evropske kulturne dediščine in jezikovne tradicije. Ta kulturna dediščina in ti jeziki sestavljajo pisani mozaik evropske populacije in vsak izmed njih je pomemben, da pride do izraza celota.

Terminologija in sama definicija manjšin in manjšinskih jezikov si nista enotni: omenjajo se narodne manjšine, etnične manjšine, jezikovne manjšine, avtohtone manjšine, regionalni jeziki in drugo. Vsem omenjenim definicijam pa je skupno določeno število bistvenih značilnosti. Po definiciji iz Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih so manjšinski ali regionalni jeziki tisti, ki jih na določenem ozemlju države tradicionalno uporabljajo njeni državljani, ki sestavljajo skupino, številčno manjšo od preostalega prebivalstva države, in ki se razlikujejo od uradnega jezika ali uradnih jezikov te države¹ (izraz ne vključuje niti narečij uradnih jezikov niti jezikov emigrantov). Omenjena Listina nadalje navaja, da se ti jeziki tradicionalno uporabljajo na določenem geografskem območju, ki se razlikuje od ozemlja celotne države, in so torej tudi "geografsko omejeni".

Poleg definicij, ki upoštevajo zgoraj navedene značilnosti, je treba poudariti tudi razliko v družbeni in politični moči manjšine v primerjavi z večino. S tega vidika so manjšine skupine znotraj večine, z lastnim jezikom in kulturo, ki pa nimajo političnih, institucionalnih in ideoloških struktur, da bi uveljavile pomen, ki ga njihova kultura in jezik imata za njihove člane.

Ker je jezik ena najizrazitejših prvin manjšinske identitete, je njegova zaščita in ohranitev za manjšino življenjskega pomena. Za jezikovne manjšine je pravica do učenja maternega jezika in pravica do učenja v maternem jeziku ključnega pomena za ohranjanje jezika in prenašanje znanja jezika ter kulturne dediščine iz generacije v generacijo. Šolanje v manjšinskem jeziku je bila vedno ena osnovnih zahtev manjšine, in možnosti šolanja v materinščini kažejo tudi na stopnjo zaščite, ki jo večina dodeljuje manjšini. Položaj manjšinskih jezi-

kov v Evropi se od primera do primera zelo razlikuje. Razlike se kažejo v številu ljudi, ki jezik poznajo in uporabljajo, v stopnji koncentracije in fragmentacije jezikovnih skupnosti, pravnega varstva manjšin in manjšinskih jezikov, različna so področja življenja, v katerih se manjšinski jezik uporablja, od strogo zasebne rabe do različnih stopenj javne rabe, včasih pa je manjšinskim jezikom priznan status uradnega jezika (Grin, 2000). Nenazadnje pa na stopnjo razvoja in ohranitve jezika vplivajo državna jezikovna politika, bilateralni oz. mednarodni dogovori, družbeni ugled jezika in manjšine ter njena politična moč.

NAMEN RAZISKAVE

Možnosti in pravice do šolanja v manjšinskih jezikih in učenja manjšinskih jezikov so pravno določene. Skladno z zakonskimi določbami države na različne načine zadoščajo obveznostim in zahtevam po učenju v manjšinskih jezikih (za osebe, ki govorijo manjšinski jezik) in poučevanju manjšinskega jezika (za tiste, ki bi se radi naučili manjšinskega jezika). Analiza možnosti za vseživljenjsko izobraževanje v manjšinskih jezikih EU želi dobiti vpogled v stanje različnih jezikovnih manjšin v Evropski uniji, predvsem pa primerjalno preučiti obstoj manjšinskih jezikov v nacionalnih sistemih izobraževanja v državah članicah Evropske unije. Razlike se kažejo tako v sistemih izobraževanja in proizvodnih struktur kot v obstoju manjšinskega jezika znotraj posameznih sistemov in struktur. Namen pričujoče raziskave ni ugotoviti podobnosti in razlik med posameznimi državnimi sistemi, ampak stopnjo rabe manjšinskih jezikov znotraj teh sistemov. Rdeča nit primerjalne analize bodo možnosti uporabe manjšinskih jezikov na različnih stopnjah in ravneh izobraževanja v perspektivi ponudbe in možnosti za vseživljenjsko izobraževanje v manjšinskih jezikih. Glede na izpostavljeni cilj bo v nadaljevanju pozornost osredotočena na tri dejavnike: položaj manjšine (status jezika, stopnja zaščite in državna jezikovna politika), raba manjšinskega jezika v šolskih sistemih in možnosti za učenje v manjšinskih jezikih. Analiza posameznih nacionalnih izobraževalnih sistemov se bo omejila na bistvene informacije, ker bi podrobnejša primerjalna analiza posameznih sistemov in njihovih skupnih lastnosti zahtevala posebno študijo.

Analiza se omejuje na jezikovne manjšine, ki jih priznava EU. V nadaljevanju se bo primerjava osredotočila na tiste jezikovne manjšine, za katere imamo na voljo več podatkov, tako kvantitativnih kot kvalitativnih, o možnostih za vseživljenjsko izobraževanje v manjšinskih jezikih. Obravnavani primeri pomenijo različne manjšinske stvarnosti, in čeprav je vsaka manjšina po-

1 Po zakonu o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih (Ur. l. RS, 2000).

seben primer, lahko vsekakor trdimo, da izbrani sklop verodostojno prikazuje pisano paleto možnih manjšinskih realnosti.

Hrvatí v Avstriji

Vsi manjšinski jeziki v Avstriji (hrvaški, madžarski, slovaški, slovenski in češki) so zaščiteni s Saintgermansko pogodbo iz leta 1920. Hrvaška manjšina v Burgenlandu in slovenska manjšina na Koroškem in na Štajerskem sta še dodatno zaščiteni s posebno deklaracijo iz leta 1955 in njihove pravice izrecno omenja 7. člen avstrijske ustave.

Avstrija je podpisala, ni pa je še ratificirala, Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih ter Konvencijo za zaščito narodnih manjšin, ki ju je izdal Svet Evrope.

Gradiščanska hrvaščina je poleg nemščine drugi uradni jezik v deželi Burgenland. Jezikovne pravice manjšine so na jezikovno mešanem območju zajamčene po principu teritorialnosti. V primeru hrvaške manjšine so te pravice zagotovljene samo znotraj omenjene dežele. Po razpoložljivih statističnih podatkih naj bi v deželi Burgenland živelo okoli 30.000 gradiščanskih Hrvatov, 12.000 pa naj bi jih živelo na Dunaju, kar skupno pomeni okoli 0,4% celotnega avstrijskega prebivalstva.

Šolstvo – Izobraževanje v manjšinskem jeziku je sestavni del avstrijskega šolskega sistema, v primeru dežele Burgenland pa ga še dodatno uravnavajo deželni zakoni. Od leta 1937 je bil dodatni pouk hrvaščine dovoljen v šolah, kjer je bilo vsaj 30% hrvaških govorcev. Novi zakon iz leta 1994 dovoljuje dodatni pouk hrvaškega jezika kot predmeta na 28 t.i. dvojezičnih osnovnih šolah in 2 višjih dvojezičnih šolah, kjer je učenje hrvaškega jezika obvezno za vse učence.

Razne ustanove (javne, zasebne, manjšinske, verske ipd.) ponujajo različne tečaje za odrasle, ki ne sodijo v sistem formalnega izobraževanja. Med hrvaško manjšino v Burgenlandu sta aktivni dve hrvaški organizaciji za izobraževanje odraslih: Hrvatska Visoka Škola in Društvo za izobraževanje Gradiščanskih Hrvatov, ki ponujata različne tečaje, seminarje zgodovine, kulture in nasploh vprašanj, ki so za manjšino aktualna, tako v hrvaščini kot dvojezično. Za kulturne potrebe manjšine pa skrbita tudi Hrvaško kulturno Društvo in zasebna kulturna združba KUGA.

Slovinci v Avstriji

V dveh južnih avstrijskih deželah, na Štajerskem in Koroškem, je slovenščina avtohton jezik. Poleg pogodbe iz Saint Germaina jamči slovenski manjšini jezikovne pravice po načelu teritorialnosti 7. člen ustave iz leta 1995. Po popisu iz leta 1991 naj bi na Koroškem živelo 14.850 Slovencev, na Štajerskem pa 1.695. Po slo-

venskih ocenah naj bi imela Koroška 35.000 slovenskih govorcev, Štajerska pa 5.000. Status jezika je v omenjenih deželah zelo različen.

Šolstvo – Slovenske šole v Avstriji so del državnega šolskega sistema. Na osnovnošolski ravni dajejo javne šole na dvojezičnem območju Koroške možnost vzporedne dvojezične vzgoje v nemščini in v slovenščini. Ni pa splošnih višjih šol s slovenskim učnim jezikom. Izjema je akademska drugostopenjska šola v Celovcu (Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu), kjer poteka pouk v treh jezikih: nemščini, slovenščini in italijanščini. Drugod lahko dijaki izbirajo slovenščino kot drugi jezik ali pa kot dodatni predmet. Šol za poklicno izobraževanje s slovenskim učnim jezikom ni. V Celovcu so ustanovili dvojezično trgovsko šolo, na kateri poteka pouk v slovenščini in nemščini.

Izobraževanje odraslih v slovenščini je prepuščeno prostovoljni dejavnosti. Številne organizacije, cerkvene skupnosti in ustanove ponujajo tečaje za odrasle na različnih stopnjah, ki niso del formalnega sistema izobraževanja. Do druge polovice prejšnjega stoletja, ko slovenščina ni bila vključena v drugostopenjsko šolanje, so bili ti tečaji edina možnost za izobraževanje v slovenščini po osnovni šoli.

Glede na potrebe in povpraševanje prirejajo slovenska kulturna društva raznovrstne tečaje, predavanja, seminarje ipd., kjer je slovenščina učni jezik. Nekatere izmed teh organizacij so razvile lastne infrastrukture, ki jih uporabljajo za svoje kulturne aktivnosti. Dve osrednji slovenski kulturni organizaciji sta Slovenska prosvetna zveza (SPZ) in Krščanska kulturna zveza (KKZ). Ti organizaciji sta aktivni tudi pri izobraževanju odraslih na deželni ravni, prirejata pa zlasti seminarje za delavce in vodje kulturnih društev in ustanov.

Kljub socialnim spremembam v slovenski skupnosti na Koroškem, ki so nastale v zadnjih desetletjih, je delež prebivalstva, ki se ukvarja s kmetijstvom, razmeroma visok. Kmečka izobraževalna skupnost (KIS) kot organizacija za izobraževanje odraslih prireja posebne tečaje iz kmetijstva.

Na Štajerskem v ustavi zajamčena pravica do osnovnošolskega šolanja v slovenskem jeziku v praksi ni uveljavljena. Na tem območju obstajajo skromnejše prostovoljne ponudbe za izvenšolski pouk slovenskega jezika na obmejnem pasu.

Švedí na Finskem

Kot določa ustava iz leta 1919, je švedščina eden od dveh uradnih jezikov na Finskem. Kljub statusu uradnega jezika je švedščina manjšinski jezik, ki ga govorijo na južni in na zahodni obali ter na otokih Aland.

Šolstvo – Šolski sistem v švedsko govorečih predelih se bistveno ne razlikuje od vsedravnega sistema. Manjšinski jezik je na teh območjih zaščiten, tako da obstaja vzporedni šolski sistem v švedskem učnem jeziku. Vse-

kakor je švedščina obvezen predmet na vseh šolah na Finskem.

Izobraževanje odraslih v švedščini poteka v posebnih centrih oz. ustanovah, namenjenih izobraževanju odraslih, večinoma kot neformalno izobraževanje v prostem času. Nekateri centri organizirajo tudi poklicne tečaje za brezposelne. Posebno zanimive za manjšinsko kulturo so tako imenovane "ljudske šole" (17 šol s švedskim učnim jezikom), kjer se mladi in odrasli izobražujejo za leto ali dve, da bi poglobili svoje znanje in razumevanje določenega področja (te šole sodijo v neformalni sistem izobraževanja).

Za formalno izobraževanje odraslih v švedskem jeziku je na voljo 30 javnih zavodov za izobraževanje odraslih, eden za izobraževanje na daljavo, dva visokošolska inštituta in 10 visokih šol v univerzitetnih centrih. Poleg tega obstajajo tudi tri poletne univerze in dva centra za poklicno izobraževanje brezposelnih in priseljencev.

Baski v Franciji

Baskovščina ali euskara je poseben jezik, ki ne spada v skupino indoevropskih jezikov. Predel, kjer je baskovski jezik avtohton, se imenuje Euskal Herri ali Baskovska država. Dandanes se to območje deli v številne province: štiri ležijo v Španiji (južni del Baskovske države) in tri v Franciji (severni del Baskovske države).

Iparalde (severni del Baskovske države) obsega približno 2/5 francoske dežele Pyrenees Atlantiques. Približno 32% prebivalcev tega predela pripada baskovski manjšini. Novejši podatki kažejo, da se kljub upadanju števila baskovsko govorečih prebivalcev izboljšujejo tako razmere kot javnomnenjska naklonjenost baskovskemu jeziku in kulturi ter možnosti za promocijo jezika. Raba baskovskega jezika v javni upravi ni bila nikoli dovoljena.

V Franciji baskovščina, v primerjavi s preostalimi regionalnimi jeziki, ni deležna uradnega priznanja in tudi ne posebnega statusa. Možnosti, da bi se razmere v kratkem izboljšale, ni veliko, kar dokazuje tudi negativni odnos Francije do Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih.

Šolstvo – Francoska ustava določa, da je šolstvo javno in mora med mladimi generacijami spodbujati vrednote Republike. Francoski šolski sistem je močno centraliziran, čeprav se je v 80. letih začel proces decentralizacije in so bile v tej smeri uvedene reforme tudi na področju šolstva. Z Deixonnevim zakonom iz leta 1951 je v javnih šolah dovoljen pouk regionalnih jezikov in njihove kulture od ene do treh ur tedensko, pod pogojem, da je učitelj temu naklonjen in za to sposoben. Po okrožnici iz leta 1982 obstaja možnost uvajanja dvojezičnih oddelkov, če zanje zaprosi vsaj 15 staršev in če župan privoli.

Poleg javnih šol obstajajo razne kategorije zasebnih šol. Večinoma so zasebne šole podpisale pogodbo z

državo, ki jih finančno podpira, šole pa morajo slediti državnim smernicam. Najštevilnejše so katoliške šole, poleg teh pa obstajajo tudi zasebne baskovske šole Ikastolas.

Tako v javnih kot v zasebnih katoliških šolah in v šolah Ikastola je bil pouk baskovskega jezika uveden bolj na zahtevo staršev in učiteljev kot zaradi naklonjenosti javne uprave. Danes poteka dvojezično šolanje po štirih modelih: uvajalni model (ki predvideva od ene do treh ur pouka regionalnega jezika), dvojezični model (ki predvideva 12 tedenskih ur pouka regionalnega jezika v javnih ali zasebnih šolah), tako imenovano poglobljeno poučevanje (ki predvideva postopno uvajanje francoskega jezika v baskovske šole) in popolnoma francoski model (kjer celotna didaktična dejavnost poteka v francoskem jeziku). Zadnji model je najbolj razširjen.

Leta 1969 je organizacija Seaska uvedla prvo šolo z baskovskim učnim jezikom. Take šole danes obstajajo na celotnem baskovskem ozemlju in njihovo število narašča. Šolanje v baskovskem jeziku podpira prepričanje, da je treba otroka usposobiti, da se izraža v baskovščini in da se v tem jeziku uči. Izobraževanje odraslih je večinoma prepuščeno zasebnim pobudam. Baskovske organizacije si prizadevajo, da bi prebivalstvo osveščale o pomenu vsakodnevnne uporabe baskovskega jezika, in prirejajo tako začetne in kot nadaljevalne tečaje tega jezika. Večerni jezikovni tečaji so zelo dobro obiskani. Občasno so na voljo tudi specialistični poklicni tečaji ter poletni tečaji in poletne univerze.

Bretinci v Franciji

Bretonski jezik je keltskega izvora. V preteklosti je bil jezik razširjen na celotnem ozemlju Bretanije, danes pa se je ohranil predvsem v zahodni Bretaniji, deloma pa tudi v večjih mestih v vzhodnem delu (t.i. Zgornja Bretanija).

Bretonski jezik sestavljajo štiri različni dialekti. V zadnjih petdesetih letih pa se je uveljavila tudi moderna, poenotena jezikovna različica.

Ob začetku prve svetovne vojne je imela Bretanija 900.000 prebivalcev, ki so govorili izključno bretonski jezik, 400.000 jih je bilo dvojezičnih, 50.000 pa je govorilo samo francoščino in ni obvladalo bretonskega jezika. Danes približno 240.000 prebivalcev od skupno 4.000.000 kolikor toliko obvlada bretonski jezik, vendar ga samo polovica uporablja za vsakdanje sporazumevanje.

Šolstvo – Na upad rabe bretonskega jezika, ki je zaznamovalo 20. stoletje, so vplivali različni dejavniki, med katere prištevamo socioekonomski napredek (ljudje, ki so dnevno uporabljali bretonski jezik, so bili večinoma kmetje in ribiči), nagli ekonomski razvoj in predvsem migracija v večja mesta, odklonilni in zatiralni odnos francoske oblasti do regionalnih jezikov ter

marginalizacija bretonskih predstavnikov iz interesnih sfer, iz medijev in javne uprave, ki je pripomogla k marginalizaciji bretonske skupnosti in jezika. V zadnjih dvajsetih letih pa se je uradni položaj do jezika vsaj navidezno izboljšal.

Od Deixonovega zakona (1951) dalje lahko v francoskih javnih šolah poučujejo tudi regionalne jezike. Poleg tega so nekatere javne in zasebne katoliške šole dvojezične.

Izobraževanje odraslih je večinoma prepuščeno zasebnim pobudam, občasno pa je vključeno tudi med javne pobude.

Podatki kažejo, da se približno 1.200 odraslih uči bretonskega jezika. V zadnjih letih zanimanje zanj opazno narašča.

Okcitanci v Franciji

Okcitanski jezik je romanskega izvora. Govorijo ga v sedmih deželah na jugu Francije. Sestavljajo ga štirje dialekti.

Od 11. do 14. stoletja je bil okcitanski jezik jezik kulture in trubadurjev. V 16. stoletju je bila njegova raba v javnih dokumentih prepovedana, vendar se je ohranil kot pogovorni jezik med krajevnim prebivalstvom do začetka 20. stoletja. Danes njegova raba upada, posebno med mlajšimi generacijami. Iz podatkov izhaja, da 55% prebivalcev ozemlja, kjer je naseljena okcitanska manjšina, ne pozna okcitanskega jezika, od 40 do 50% ga razume, od teh ga govori 25%, 10% ga uporablja za vsakdanje sporazumevanje in 6% ga obvlada tudi v pisni obliki.

Šolstvo – V Franciji je pouk regionalnih jezikov večinoma prepuščen dobri volji učnega osebja in zahtevam staršev. Z odobritvijo Deixonovega zakona iz leta 1951 se v javnih šolah lahko poučujejo regionalni jeziki in kulture kot dodatni predmet na vseh stopnjah, od ene do treh ur tedensko, pod pogojem, da je učitelj tega sposoben. Usposobljenost učnega osebja za poučevanje regionalnih jezikov ustvarja veliko zmedo. Šele leta 1991 je bilo uradno priznано potrdilo, ki jamči usposobljenost profesorja ali učitelja za poučevanje v okcitanskem jeziku.

Poučevanje okcitanščine v šolah podpirajo tudi komisija za regionalne jezike in kulturo, deželni center za pedagoško dokumentacijo v Toulousu, različne zasebne ustanove, publicisti in kulturne organizacije. Ena izmed takih organizacij je tudi Calandretas, ki jo sestavlja mreža šol z okcitanskim učnim jezikom. Začela je s predšolsko vzgojo, danes pa omogoča tudi prvostopenjsko šolanje v okcitanskem jeziku. Pedagoški princip, na katerem sloni njihov vzgojni načrt, je t.i. "immersion education", ki predvideva, da vzgoja v prvi fazi poteka izključno v okcitanskem jeziku in šele po več letih šolanja tudi v francoščini. Povpraševanje po tovrstni šolski ponudbi narašča.

Izobraževanje odraslih je večinoma prepuščeno zasebnim pobudam – razen programov, ki spadajo v lokalno občinsko izobraževalno ponudbo. Odraslim so na voljo številni tečaji okcitanskega jezika, v glavnem pa se delijo na tečaje za osebe, ki obvladajo okcitanski jezik, in tiste za osebe, ki ga ne obvladajo.

Korzijski v Franciji

Korziški jezik je samostojen jezik, ki spada v italo-romansko skupino.

Danes živi na otoku 260.000 ljudi, vendar se je veliko Korzičanov izselilo z otoka v Francijo. Podatki o rabi jezika se nanašajo samo na prebivalstvo otoka. Po podatkih iz leta 1995 izhaja, da 81% prebivalstva razume korziški jezik: od teh ga 64% govori, 57% ga bere in 73% upa, da se ga bodo njihovi potomci naučili.

Šolstvo – Izobraževanje in šolanje v korziškem jeziku je doživelo velik zastoj in niti Deixonov zakon iz leta 1951 ni vključil korziškega jezika med regionalne jezike. Po dolgih prizadevanjih in vztrajni promociji jezika je bil jezik zakonsko zaščiten. Od leta 1991 ima korziški jezik poseben statut, poseben oddelek krajevne uprave je zadolžen, da skrbi za razvoj poučevanja korziškega jezika in se zavzema za njegovo vključitev v šolski predmetnik.

Čeprav je šolski sistem na Korziki povsem enak kot v drugih francoskih deželah, je državno šolstvo v primerjavi z manjšinami (npr. baskovsko) povsem odgovorno za poučevanje korziškega jezika. Prebivalcem je postopoma uspelo, da so si priborili pravico do poučevanja korziškega jezika v javnih šolah vseh stopenj. Korzika nima posebne tradicije zasebnih šol.

Izobraževanje odraslih je bilo zelo razvito do 80. let in je potem postopoma upadlo.

Nemci v Franciji

Alzaški jezik je tradicionalni jezik dežele Alzacije. Številne dialekte lahko razvrstimo v dve glavni skupini: Frankisch in Alemanisch. Dandanes govori alzaški jezik približno 60% prebivalstva. Iz podatkov je razvidno, da pozna jezik vedno manj mladih in da obstaja negativna korelacija med znanjem jezika in stopnjo šolanja.

Francoski jezik se je v tem predelu postopoma uveljavil v 18. stoletju kot jezik kulture; užival je državno podporo na podlagi državne politike in splošne težnje po uveljavitvi francoščine kot državnega jezika in jezika napredka. Število prebivalcev, ki so govorili alzacijski jezik, je naglo upadalo, posebno med mladimi. Proces upadanja se je delno zaustavil z aneksijo Alzacije Nemčiji med letoma 1871 in 1918 in med nemško okupacijo med drugo svetovno vojno. V povojnem obdobju je iz splošnega odpora do Nemčije upadla raba nemščine.

Šolstvo – V 80. letih se je v šolstvu razširila raba

nemščine, posebno zaradi naglega razvoja in iz ekonomskih razlogov, saj Alzacija meji z Nemčijo. Ker ni standardne poenotene oblike alzaškega jezika, se je uveljavila raba pisne nemščine kot *lingua franca*. V nadaljevanju bo govor o šolanju in učenju nemščine; če izrecno omenjamo alzaški jezik, govorimo o ustni obliki.

Po drugi svetovni vojni pa je bila kot edini učni jezik ponovno uvedena francoščina in francoski vpliv na šolstvo je bil zelo močan. Nemščina je bila v šolstvu prepovedana; v korist francoščine so zanemarili krajevne jezike. Leta 1953 je bila nemščina ponovno dovoljena kot predmet. Šele leta 1976 so uvedli program, po katerem otrok, ki so govorili alzaški jezik, niso obravnavali kot začetnike pri pouku nemškega jezika. Učenje je slonelo na njihovem znanju alzaškega dialekta. Z okrožnico iz leta 1982 je ministrstvo dodelilo možnost dodatnih 30 minut pouka nemščine dnevno. Zajamčena je tudi možnost pouka lokalnega dialekta in kulture ter nekaterih predmetov v krajevnem dialektu. Leta 1990 so uvedli nov dvojezični program, ki je postal uraden leta 1994.

Izobraževanje odraslih je v glavnem prepuščeno zasebnim pobudam. Na voljo so številni tečaji nemščine.

Lužiški Srbi v Nemčiji

Lužiška srbsščina je indoevropski jezik in spada med slovanske jezike. Lužiški Srbi so ena od štirih priznanih avtohtonih jezikovnih manjšin v Nemčiji. Manjšina je naseljena ob vzhodni meji, v Spodnji Lusatiji v deželi Brandenburgh in v Zgornji Lusatiji v deželi Saški. Jezik ima številne narečne različice in standardizacija jezika se zaradi zatiranja in nepriznavanja statusa jezika ni uveljavila. Danes se uporabljata večinoma dve dialektalni obliki: "nižja sorbsščina" (Wendisch) v Brandenburghu in "višja sorbsščina" na Saškem.

Lužiški Srbi so bili v teku stoletij izpostavljeni močnemu asimilacijskemu pritisku. Ta je bil najhujši v času nacizma in tretjega rajha, ki velja za obdobje močne represije in vsiljene germanizacije. V povojnem obdobju se je položaj Lužiških Srbov izboljšal. Parlament je leta 1948 izdal zakon o zaščiti pravic prebivalcev, ki govorijo lužiško srbsščino, kar je omogočilo uveljavitev jezika v javnosti in v šolstvu. Leta 1949 je bila ustanovljena Nemška demokratična republika in nova ustava je vsebovala tudi zakon, ki je Lužiškim Srbom jamčil pravico od ohranitve lastnega jezika in kulture. Število govorcev pa je naglo upadalo, tudi zaradi procesa urbanizacije in industrializacije teritorija. Po zedinjenju Nemčije lužiškosrbskim organizacijam ni uspelo uveljaviti želje po združitvi Lusatije v enotno administrativno enoto. Čeprav noben člen nove nemške ustave izrecno ne omenja zaščite jezikovnih manjšin, je zaščita srbskega jezika in kulturne tradicije zajamčena s Protokolom št. 14. Obe deželi sta v svoji ustavi vključili člen o jezikovni zaščiti. Tako država kot deželi sta do-

delili znatna finančna sredstva lužiškosrbskim ustanovam in infrastrukturi, ki skrbi za ohranjanje jezika.

Uradnih podatkov o številu govorcev ni na voljo. Neuradni podatki niso enotni: po nekaterih virih naj bi se število aktivnih govorcev sukalo okoli 20.000, po drugih podatkih okoli 60.000, od teh 40.000 na Saškem in 20.000 v Brandenburghu. Njihovo število vsekakor naglo upada in jasno je, da je obstoj jezika ogrožen.

Šolstvo – Lužiškosrbski jezik se je v šolstvu uveljavil šele v povojnem obdobju, ko so uvedli dvojezične programe za vse stopnje šol; nekatere šole so bile dvojezične, na drugih pa je bila lužiška srbsščina v rabi kot učni jezik. V naslednjih desetletjih so se okoliščine naglo spremenile: najprej je ministrstvo odločilo, da se nekateri predmeti obvezno poučujejo v nemškem jeziku, nato je odločitev o šolanju v lužiškosrbskem jeziku slonela na izbiri staršev. Šole z lužiškosrbskim jezikom so počasi izginile in lužiška srbsščina je postala izbirni predmet ali tuj jezik.

V Nemčiji sta skrb za šolstvo in zakonodajna oblast na področju šolstva poverjeni deželam. V deželi Brandenburgh zakon iz leta 1996 jamči uporabo lužiškosrbskega jezika v šolstvu v različnih oblikah: kot učni jezik za učence, za katere je materin jezik, kot drugi jezik ter kot tuji jezik. V osnovni šoli je povsod učni jezik nemščina in lužiška srbsščina je v rabi kot predmet, če starši zanj zaprosijo. Število šol, ki omogočajo rabo tega predmeta, in učencev naglo upada iz leta v leto. Na višjih šolah je lužiška srbsščina na voljo bodisi kot izbirni predmet bodisi kot tuj jezik. Na univerzitetni ravni obstaja študijska smer lužiške srbsščine.

Centri za izobraževanje odraslih ponujajo raznovrstne tečaje. Na voljo so tudi tečaji lužiškosrbskega jezika in kulture, sicer pa je edini učni jezik nemščina.

V deželi Saški sta od leta 1991 zakonsko jamčeni možnost šolanja v lužiškosrbskem jeziku in raba lužiške srbsščine kot predmeta. Prvič v zgodovini je osnovno poznavanje lužiškosrbske kulture in zgodovine obvezno na vseh šolah. V predelih, kjer starši vsaj petindvajsetih otrok zaprosijo za pouk v lužiški srbsščini, jim ta pravica zakonsko pripada tako na osnovnošolski kot višješolski ravni. Na univerzi v Leipzigu je študij lužiške srbsščine že uveljavljen.

Centri za izobraževanje odraslih omogočajo tečaje lužiške srbsščine. Povpraševanje ni veliko. Pri drugih tečajih, ki so namenjeni odraslim, se lužiška srbsščina ne uporablja kot učni jezik.

Severni Frizijci v Nemčiji

Severna frizijščina je eden izmed avtohtonih jezikov v severnonemški deželi Schleswig-Holstein. Uporablja se večinoma na kmetijskem predelu severne Frizije. Jezik sestavlja devet različnih narečij. Od 5 do 7% prebivalstva govori frizijščino in približno 40% prebivalstva se ima za Frizijce. Frizijščina se je dolgo ohranila

izključno v ustni obliki in šele v začetku 19. stoletja se je začela uveljavljati tudi v pisni obliki. Vsako frizijsko narečje ima svoj pravopis, slovnico in besedje, čeprav lahko danes govorimo o razmeroma standardiziranem jeziku.

Nova ustava, ki je prišla v veljavo leta 1990, predvideva zaščito in promocijo danske manjšine in Frizijcev, ki živijo v Schleswig-Holsteinu. Frizijščina v Nemčiji nima uradnega statusa.

Šolstvo – Šolski sistem v severni Friziji je enak kot v severni Šleziji. Šole so večinoma državne. Edina izjema so zasebne šole danske manjšine, ki jih delno financira dežela, delno pa kraljevina Danska.

Kar zadeva izobraževanje odraslih, je Schleswig-Holstein posebna dežela, ker nima zakona, ki bi izrecno urejal to področje. V deželi je 176 središč za izobraževanje odraslih, od katerih jih 16 leži v severni Friziji. Učni jezik je navadno nemščina, razen za jezikovne tečaje. Tečaje frizijščine prirejajo frizijske ustanove. Število udeležencev na tečajih frizijskega jezika spodbudno narašča in s tem tudi njihova popularnost. Frizijščina se uporablja kot učni jezik samo na tečajih frizijskega jezika, ne pa na drugih.

Irci v Irski Republiki

V Republiki Irski sta uradna jezika irščina in angleščina. Irščina ali gaelščina je avtohton jezik keltskega izvora. Govorijo ga v Republiki Irski in v Severni Irski, ki je del Združenega kraljestva.

Iz popisa iz leta 1996 izhaja, da 1,43 milijona prebivalcev Republike Irske govori irščino, kar pomeni kar 43,5% vsega prebivalstva. Ob koncu 19. stoletja se je začel pravi irski preporod, ki se je nadaljeval skozi 20. stoletje. Četrty člen ustave iz leta 1922 določa, da je irščina državni uradni jezik (skupno z angleščino), 8. člen pa, da je irščina kot državni jezik prvi uradni jezik. Kljub temu da je irščina uradni jezik in da je Republika Irska članica Evropske Unije, irščini ni priznan status uradnega jezika Evropske Unije.

Strokovnjaki menijo, da samo 25% prebivalstva, ki trdi, da govori irsko (1,43 milijonov), redno uporablja irščino, od teh je 80% še v šolskem sistemu (kohorta od 5 do 24 let starih prebivalcev). Če ta delež zanemarimo, samo 5% celotnega prebivalstva redno uporablja irski jezik v vsakdanjem življenju in ga aktivno obvlada, 10–12% ga obvlada dobro, 25–30% pa ga obvlada na nižji stopnji oz. pasivno. Šolski sistem je in bo veliko pripomogel k širjenju rabe irskega jezika in etnične zavestnosti.

Šolstvo – Na območju Gaeltacht, kjer se je zgodovinski jezik najbolje ohranil in ga govori večina prebivalstva, je irščina v rabi kot učni jezik, medtem ko je drugod učni jezik večinoma angleščina. Tu obstajajo na osnovnošolski ravni šole z irskim učnim jezikom ali irščino kot predmetom in srednje šole, v katerih je

irščina uporabljana kot učni jezik za določene kurikularne sklope in predmete ali pa je v rabi kot učni predmet.

O tečajih v irščini, ki so namenjeni odraslim, nimamo natančnih podatkov. Večino tečajev irskega jezika prirejajo različne prostovoljne organizacije in spadajo v sklop neformalnega izobraževanja. V deželi Gaeltacht javna uprava, univerza iz Galwaya in druge organizacije skupno prirejajo tečaje za pridobitev diplome različnih stopenj, ki potekajo v irskem jeziku in so namenjene odraslim.

Ladinci v Italiji

Italijanščina je uradni državni jezik. Poleg italijanščine so manjšinski jeziki uradni jeziki v nekaterih avtonomnih deželah. Ladinsščina je retoromanski jezik, ki ga govorijo v osrednjem in vzhodnem predelu alpskega območja. Po razpoložljivih statističnih podatkih naj bi ladinski jezik govorilo od 30.000 do 35.000 ljudi. Jezik se deli v tri skupine: osrednjo, vzhodno in zahodno ladinsščino, ki so nekoč tvorile en sam jezik. Danes so razširjene na območju, kjer je večinski jezik nemščina ali italijanščina. Vzhodno ladinsščino ali furlanščino govorijo na vzhodnem predelu, zahodno ladinsščino v Švici, osrednjo pa v dolinah na območju italijanskih Dolomitov. V nadaljevanju bo podana analiza stanja osrednje ladinsščine. Ladinsščina se v tem predelu govori v petih dolinah, ki pripadajo trem različnim krajevnim upravam: Trentu, Bellunu in Bocnu. Od skupno 38.000 prebivalcev jih govori ladinsko okoli 30.000. Položaj jezika se razlikuje glede na jezikovno politiko krajevnih uprav. Ladinski jezik v deželi Veneto in pokrajini Belluno ni zakonsko zaščiten. Sledeči podatki se nanašajo na doline Val Badia, Gherdeina in Fascia, ki spadajo v avtonomno deželno Tridentinsko – Gornje Poadižje, razen v primerih, ko so razlike izrecno navedene. Večina ladinsko govorečega prebivalstva živi v pokrajini Süd Tirol, kjer je jezik deležen zakonske zaščite.

Avtonomni pokrajini Bocen in Trento ležita v območju t.i. Južne Tirolske in sta bili do prve svetovne vojne del avstrijskega cesarstva. Prehodu pod italijansko oblast je sledilo obdobje močnega pritiska in italijanizacije, ki je doseglo višek v obdobju fašizma. Po drugi svetovni vojni je bila deželi Tridentinsko – Gornje Poadižje priznana pravica do posebnega statuta avtonomne dežele in zaščite jezikovnih manjšin. Čeprav je ladinska manjšina izrecno omenjena tudi v deželnem statutu iz leta 1948, so se kulturne in jezikovne pravice na področju šolstva uveljavile šele leta 1972. Danes govori večina prebivalcev pokrajine Bocen nemško, čeprav v večjih mestnih središčih prevladuje italijanska večina. Ladinska manjšina je v primerjavi z nemško manjšino deležna znatno nižje stopnje zakonske zaščite. Nemška manjšina sestavlja na deželni ravni večino, na državni ravni pa manjšino. Ista stopnja zaščite je bila

predlagana tudi za pokrajino Trento, vendar ni bila uvedena.

Po določbah iz leta 1988 ima ladinski jezik status uradnega jezika. V pokrajinah Trento in Bocen, v predelih, kjer živi ladinsko govoreče prebivalstvo, so dokumenti trijezični in tudi uslužbenci v javni upravi morajo obvladati ladinski jezik.

Šolstvo – Deželni avtonomni statut zagotavlja vključenost ladinskega jezika v učne načrte. Po obnovljenem statutu je ladinsčina uporabljana v šolah kot učni predmet in tudi kot učni jezik na vseh stopnjah, od otroškega vrtca do višje šole. Za vse osnovne šole v Bocnu določa danes zakon 12 tedenskih ur pouka v italijanskem jeziku, 12 ur v nemškem in dve uri v ladinskem. Ista določila veljajo za nižje srednje šole. Deželni statut izrecno omenja uporabo ladinskega jezika v predšolski vzgoji. Otroci različnih maternih jezikov (ladinski, nemški in italijanski) obiskujejo iste vrtce, kjer je za skupinske dejavnosti v rabi ladinski jezik, medtem ko v individualnih pogovorih učitelj uporablja otrokov materni jezik. Vse učno osebje na predšolski stopnji je trijezično. Na prvi stopnji osnovne šole učno osebje upošteva, če le mogoče, različni jezikovni izvor in skupno jezikovno ozadje posameznih učencev. Prvi razredi so razdeljeni v dve skupini: skupino ladinsko-nemških in ladinsko-italijanskih govorcev. Ladinsčino uporabljajo tudi pri učenju drugega jezika. Postopno učence uvajajo v spoznavanje drugega oz. tretjega jezika. Učenci se začnejo učiti pisanja in branja v nemškem oz. italijanskem jeziku. Na drugi stopnji osnovne šole se učenci učijo tretjega jezika (italijanščine oz. nemščine). Učni program predvideva enako število ur pouka drugega in tretjega jezika. Pouk ladinsčine kot predmeta je obvezen 2 uri tedensko. Na nižji srednji šoli sta predvidena nemški in italijanski učni jezik. Ladinsčina se uporablja kot učni jezik dve uri tedensko. Poleg tega je še predviden pouk angleščine. Na višji srednji šoli sta predvidena italijanski in nemški učni jezik. Ladinsčina je kot predmet v rabi eno uro tedensko.

V Trentu ladinski jezik ni tako sistematično uporabljan kot v pokrajini Bocen. Leta 1944 je bil pri pokrajinskem šolskem uradu ustanovljen Urad za ladinski jezik, leta 1955 pa je bil v šolski kurikulum uveden pouk ladinskega jezika. V predšolski vzgoji se ladinski jezik uporablja kot učni jezik vzporedno in enakopravno z italijanskim jezikom. Na osnovnih šolah se ladinsčina uporablja kot predmet 2 uri tedensko in kot učni jezik eno uro tedensko. Na nižji srednji šoli ji je kot predmetu namenjena ena ura tedensko in kot učni jezik se uporablja 2 uri tedensko. Na višji srednji šoli ladinsčina ni v rabi ne kot predmet ne kot učni jezik.

Na visokošolski ravni omogočajo univerze v Brixnu, Innsbrucku, Salzburgu, Padovi, Zürichu in Vidmu študijske programe iz ladinskega jezika, lingvistike in literature. Univerzitetnih tečajev v ladinskem jeziku ni. Novoustanovljena Fakulteta za vzgojne vede Univerze v

Brixnu vključuje univerzitetno izobraževanje za predšolsko in osnovnošolsko učno osebje.

Za izobraževanje odraslih so na voljo tečaji ladinskega jezika, ki jih prirejajo različne kulturne ustanove. Njihov namen je posredovati znanje jezika ljudem, ki so se na tem območju naselili zaradi razvoja turizma, ter pripomoči k njihovi integraciji v lokalno kulturo in skupnost.

Slovinci v Italiji

Slovenska manjšina v Italiji je ena od treh zakonsko zaščitene jezikovnih skupnosti v avtonomni deželi Furlaniji – Julijski krajini. Slovensko oz. slovansko prebivalstvo se je na to območje naselilo v 6. st. Uradnih podatkov o številu slovenskih govorcev ni. Ozemlje, na katerem je naseljena slovenska manjšina, pripada trem pokrajinskim upravam; položaj manjšine in njene pravice se razlikujejo glede na krajevno upravo, ki ji pripadajo. Ocenjujejo, da se število govorcev suče okoli 49.000 v tržaški, 18.000 v goriški in 29.000 v videmski pokrajini. Obdobje fašizma je bilo zaradi asimilacijskega pritiska, prepovedi rabe jezika in etničnega čiščenja najtemnejše obdobje v zgodovini zamejstva. Uradno priznanje slovenščine sloni večinoma na mednarodnih dogovorih, ki jih je Italija sprejela po drugi svetovni vojni. Najvišje zaščite je deležna manjšina na Tržaškem in Goriškem. Leta 2001 je bil v parlamentu odobren zaščitni zakon za varstvo slovenske jezikovne manjšine deželi Furlaniji – Julijski krajini, ki manjšini priznava dodatne pravice do rabe slovenščine. Do danes pa krajevne oblasti močno zaostajajo z uresničevanjem določil, ki izhajajo iz omenjenega zakona.

Slovensko govoreči prebivalci so dvojezični (obvladajo tudi italijanščino), medtem ko sta raba in poznavanje manjšinskega jezika med večinskim prebivalstvom manj razširjena.

Šolstvo – Slovenske šole so bile v tem predeleu ustanovljene pod avstrijsko oblastjo v času razsvetljenstva. Delovale so stalno – razen v obdobju fašizma, ko so bile ukinjene. Na Tržaškem in Goriškem so bile ponovno uvedene v povojnem obdobju. Obstajajo šole s slovenskim učnim jezikom od predšolske stopnje do višjih srednjih šol vključno. Italijanske državne šole s slovenskim učnim jezikom so del vsedržavnega šolskega sistema in sledijo vsedržavnim smernicam in ministrskim programom in smernicam. Slovenščina se uporablja kot učni jezik pri vseh predmetih, razen pri pouku italijanščine. V zadnjih letih rahlo narašča vpisovanje otrok iz mešanih zakonov ali neslovenskih družin.

Na Videmskem (v Špetru) sta leta 1986 začela delovati zasebna dvojezična šola in otroški vrtec (Zavod za slovensko izobraževanje). Leta 2001 sta postala vrtec in šola državna.

S poklicnim izobraževanjem in poklicnim izpopolnjevanjem se od leta 1979 na Tržaškem ukvarja Slo-

venski deželni zavod za poklicno izobraževanje, ki je pozneje svoje delovanje razširil tudi na Goriško in Videmsko.

Različne javne in zasebne ustanove omogočajo tečaje slovenščine vseh stopenj.

Na področju izobraževanja odraslih v slovenskem jeziku je najbolj dejaven Slovenski deželni zavod za poklicno izobraževanje. Poljudno in neformalno izobraževanje je manj organizirano in večinoma prepuščeno zasebnim pobudam posameznih društev in ustanov.

Frizijci na Nizozemskem

Holandščina je prvi uradni jezik, vendar je frizijščina po zakonu priznana kot drugi državni uradni jezik v deželi Friesland. Frizijščina je na omenjenem območju avtohton manjšinski jezik. Spada v nemško jezikovno skupino in je sorodna nizozemskemu jeziku. V deželi približno 94% prebivalstva razume frizijščino, 74% jo govori, 65% jo bere, 17% obvlada tudi pisno frizijščino. Več kot polovica prebivalstva navaja frizijščino kot prvi jezik. Jezik se je ohranil predvsem v ustni obliki, saj so ga uporabljali večinoma na podeželju. Šele v 20. stoletju se je položaj frizijščine izboljšal. Danes je frizijščina uradno priznana.

Šolstvo – Šolski sistem v Friziji se ne razlikuje od državnega. Pomembna značilnost nizozemskega državnega sistema je princip svobode šolanja, ki daje staršem in ustanovam možnost ustanavljanja šol na podlagi verskih, pedagoških ali drugih prepričanj. Javne in zasebne šolske ustanove za vse stopnje šolanja delujejo v sožitju in so si enakovredne. Oba sistema, javni in zasebni, sta deležna popolne državne finančne podpore.

Od leta 1980 dalje se frizijščina poučuje kot predmet na vseh osnovnih šolah. V 80% primerov je v rabi tudi kot učni jezik, skupaj s holandsčino. Ni pa nobene šole, kjer bi bila frizijščina edini učni jezik. Na višji stopnji šolanja je od leta 1993 frizijščina obvezen predmet v prvem trieniju.

Da bi izobraževalna ponudba bolj ustrezala potrebam družbe in posameznikom, je leta 1996 prišel v veljavo nov zakon, ki ureja področje izobraževanja odraslih in poklicnega izobraževanja. Glavna posledica novega zakona je ustanovitev deželnega centra za izobraževanje in izpopolnjevanje (ROC), ki vse oblike izobraževanja ureja v koherentno in skladno strukturo.

Odraslim je na voljo 36 središč, kjer organizirajo raznovrstne tečaje. Središča urejata deželni ustanovi.

Regionalni centri morajo zadostiti potrebam družbe po izobraževanju in poklicnem usposabljanju. Večina tečajev ne predvideva rabe frizijščine ali pa jo predvideva v zelo skromni meri. V izobraževanju odraslih se frizijski jezik uporablja obrobno.

AFUK omogoča večerne tečaje frizijščine, namenjene odraslim, tako tistim, ki jim je frizijščina prvi jezik, kot tistim, ki se je učijo kot drugega jezika. Njene tečaje

obiskuje letno približno 1000 ljudi. V Friziji obstaja tudi rezidenčna "ljudska šola", ki odraslim omogoča neformalno izobraževanje v frizijščini na različnih področjih in tudi poletne intenzivne tečaje.

Katalonci v Španiji

Katalonski jezik spada v skupino indoevropskih jezikov. Uporabljajo ga v štirih predelih Španije: v deželi Kataloniji, na Balearskih otokih, Valenciji in delno tudi v Aragoni. Zunaj španske republike katalonščino govorijo tudi v dveh manjših predelih Francije (v Roussillomu in v Cerdagnu) in v Andori.

Naslednji podatki se nanašajo samo na stanje v Kataloniji, kjer živi največja katalonska manjšina.

Od 11. do 17. stoletja je bila katalonščina priznana kot uradni jezik. V 18. stoletju se je začelo obdobje pritiskov in poskusov, da bi uničili katalonsko nacionalno zavest in preprečili uradno rabo katalonskega jezika. Najhujše je bilo obdobje frankovske diktature, ko je bila raba katalonščine v javnosti prepovedana. Preporod katalonskega jezika se je začel po diktatorjevi smrti in s sprejetjem ustave iz leta 1978. Po stoletjih zatiranja je kraljevina Španija zavzela bolj odprto stališče do jezikovnih manjšin: omenjena ustava med drugim dovoljuje, da so v avtonomnih deželah poleg španščine še drugi uradni jeziki. Statut avtonomne dežele Katalonije priznava katalonski jezik kot uradni jezik, poleg španskega.

V 80. letih se je z odobritvijo zakona o normalizaciji katalonščine začelo obdobje normalizacije in širše rabe katalonskega jezika v javni upravi, šolstvu, medijih, kulturnem življenju ter sama promocija jezika. Iz popisa iz leta 1998 izhaja, da 97,3% prebivalstva Katalonije razume katalonski jezik, 79,0% pa ga tudi govori.

Šolstvo – Raba katalonščine v šolstvu je bila med diktatorskim režimom prepovedana. Šele leta 1970 je bilo dovoljenih nekaj ur katalonščine na teden. Leta 1978 je postala katalonščina obvezen predmet, z avtonomnim deželnim statutom iz leta 1979 pa tudi učni jezik.

Izobraževanje odraslih je namenjeno nič več šolo-obveznim posameznikom. Upoštevati je treba tečaje katalonščine in tečaje, namenjene tistim, ki niso zaključili obveznega šolanja. Prve prireja organizacija, ki se ukvarja izrecno s poučevanjem katalonščine za odrasle (kot prvega ali kot drugega jezika), druge pa urad za socialno skrbstvo. Na tečajih katalonščine se tečajniki usposablajo tudi za polaganje izpitov iz katalonskega jezika na štirih različnih stopnjah: osnovno znanje ustnega jezika, osnovno znanje ustnega in pisnega jezika, srednje znanje ustnega in pisnega jezika, visoko znanje ustnega in pisnega jezika. Poleg teh obstajajo tudi diplome o znanju katalonščine za posebno rabo, npr. za javno upravo, za gospodarstvo ipd.

V 90. letih, ko je postalo znanje jezika obvezno pri

natečajih za službe v javni upravi dežele Katalonije, je naglo naraslo število oseb, ki so polagale izpite iz katalonščine.

V centrih za izobraževanje odraslih je katalonščina učni jezik v 32% primerov, v 54% pouk poteka v katalonščini in v španščini, v 14% pa samo v španščini.

Galičani v Španiji

Galego je indoevropski jezik romanskega izvora. Govorijo ga v avtonomni deželi Galicija v severozahodni Španiji in na obmejnem predelu dežel Asturija in Kastilja – Leon. Razvil se je zaradi pritiska latinščine na keltsko narečje v 1. stoletju pr. n. š. Med 15. in 18. stoletjem je zaradi naselitve aristokracije in uvedbe španskega jezika (kastiljščine) v upravo španski jezik postopoma izpodrinil galicijskega, ki se je ohranil večinoma v ustni obliki. Preporodu v 19. stoletju je sledilo obdobje frankovske diktature, ko je bila raba galicijščine v javnosti in v šolstvu prepovedana. Stanje jezika se je postopoma izboljšalo s ponovno uvedbo demokracije in z nastankom avtonomne dežele, ki od leta 1981 priznava dva uradna jezika: španskega in galicijskega. Leta 1983 so izdali posebno zakonsko določilo za normalizacijo jezika, njegovo promocijo in dejansko uvedbo dvojezičnosti. Čeprav je zakon v veljavi že vrsto let, uvedba in raba galicijščine ni zadovoljiva na vseh področjih.

V obmejnih območjih zunaj dežele Galicije govori galicijsko okoli 50.000 ljudi, a nimajo priznane nobene jezikovne pravice.

Iz statističnih podatkov izhaja, da v deželi od 2.740.000 prebivalcev 68% dnevno uporablja galicijski jezik, 86,4% ga je sposobno govoriti, 97,1% pa jezik razume. Jezikovno znanje postopoma narašča, posebno sposobnost branja in pisanja. Vsekakor je vsakodnevna uporaba jezika višja med starejšimi generacijami, mlajše pa bolje obvladajo pisni jezik.

Šolstvo – Leta 1981 sta postala galicijski jezik in književnost obvezna predmeta na vseh stopnjah šolanja. Zakon določa, da je ta jezik za vse šolske institucije uradni jezik. Čeprav so uradni dokumenti pisani v galicijskem jeziku, se slednji ni uveljavil kot pogovorni jezik v javni upravi.

Po deželnih predpisih ima vsak otrok pravico do izobraževanja v maternem jeziku (galicijskem ali španskem) v predšolskem obdobju in v prvem bieniju osnovne šole. Zato mora učno osebo uporabljati kot učni jezik materni jezik večine učencev. Obenem pa mora upoštevati tudi drugi jezik okolja in zagotoviti, da se bo otrok naučil obeh uradnih jezikov. Na podlagi omenjenih določil poteka pouk v večjih mestnih središčih večinoma v španščini (ker je to jezik večine), na podeželju pa večinoma v galicijščini.

Vsak učenec med 8. in 16. letom starosti mora tudi sodelovati pri predmetu galicijski jezik (4 ure tedensko), poleg tega pa še pri pouku dveh do treh predmetov, pri

katerih je galicijščina učni jezik (iz področja naravoslovja, družbenih in humanističnih ved). Kljub omenjenim določilom se za večino predmetov kot učni jezik uporablja španščina. Konkretno uresničevanje določil in pouk v galicijskem jeziku slonita na usposobljenosti učiteljev. Na podeželju, kjer je galicijščina materni jezik večine učencev, je jezikovno stanje boljše in galicijski jezik se pogosteje uporablja kot učni jezik. Razmere so takšne, da učenje obeh jezikov ni uravnovešeno; rezultati kažejo, da so vsi učenci, katerih materni jezik je galicijski, sposobni razumevanja, branja in pisanja v španskem jeziku (postanejo torej dvojezični), medtem ko v preostalih primerih pripomore šola k razvijanju sposobnosti branja in pisanja v galicijščini, ne pa k vsakodnevni rabi jezika (v tem primeru gre za pasivno dvojezičnost).

Na višjih šolah je učni jezik španski. Galicijščina je v rabi kot predmet, zakonsko pa je določeno, da se tudi štiri predmeti (2 obvezna in 2 izbirna) poučujejo v tem jeziku. V praksi večina šol ne izpolnjuje omenjenih pogojev (samo 30% jih uresničuje določilo o rabi galicijščine kot učnega jezika). Galicijski jezik pa je povsod učni predmet.

Na področju poklicnega usposabljanja je galicijski jezik samo učni predmet.

Na univerzitetni ravni so vse 3 deželne univerze v svojem statusu določile, da priznavajo oba uradna jezika (španščino in galicijščino). Od leta 1988 dalje je bil v sprejemni izpit za vpis na univerzo vključen tudi test iz galicijskega jezika, ki ima isto težo kot test iz španskega jezika. Z uvedbo oddelka za galicijsko-portugalsko filologijo (1976) je nastala študijska smer za preučevanje galicijskega jezika. Tega poučujejo kot predmet tudi v sklopu programa za usposabljanje učnega osebja na univerzitetni ravni. Med različnimi študijskimi smermi poteka pouk v galicijščini predvsem na področju znanstvenih predmetov skromnejši meri, v večji meri pa na področju humanističnih predmetov.

Aktivnosti na področju izobraževanja odraslih spadajo v dve večji podskupini: EPA (izobraževanje za odrasle) in EOI (uradna jezikovna šola). V obeh primerih gre za državni ustanovi. EOI daje odraslim možnost jezikovnih tečajev, tudi galicijščine, kar je edinstven sistem šol, ki širši javnosti omogoča študij jezikov. Njegove diplome uradno priznava Ministrstvo za šolstvo in so lahko zelo koristne na trgu dela. Pogoj za vpis v EOI je zaključeno obvezno šolanje. EPA skrbi za osebnostni in poklicni razvoj posameznikov, za njihovo izpopolnjevanje, učenje in širjenje znanja. Podobno kot na področju višjih šol se tudi na področju EPA ne uresničujejo zakonske določbe o uporabi galicijščine kot učnega jezika.

Asturijci v Španiji

Asturijci jezik spada v romansko skupino indoev-

ropskih jezikov. Govorijo ga v severovzhodnem predelu Španije, v deželi Asturiji. Manjše jezikovne skupnosti živijo tudi v severozahodnem predelu Leona, zahodno od Zamore. Na območju Mirande, v severni Portugalski, govorijo mirandes, jezik, ki je soroden asturijskemu.

Leta 1981 je dežela pridobila status avtonomne dežele; v statutu sta zajamčeni zaščita jezika in njegova promocija. Leta 1985 je bil ustanovljen poseben urad za jezikovno politiko. Iz študij izhaja, da asturijski jezik govori tretjina prebivalstva (360.000 ljudi). Iz raziskave, ki je bila opravljena leta 1994, je razvidno, da 36% prebivalstva aktivno uporablja asturijski jezik za vsakodnevno sporazumevanje in da je znanje jezika večje med manj izobraženimi prebivalci. Jezik se je boljše ohranil na podeželju kot v mestnem okolju in njegovo obvladovanje je večje v družinah, v katerih so starši s podeželja.

V deželni statutu je tudi navedeno, da je treba spodbujati poučevanje, rabo in učenje asturijskega jezika, prav tako njegovo rabo v množičnih občinah.

Uporaba asturijskega jezika v javnosti je priznana. Med javnimi oblastmi ga skoraj izključno uporablja Ministrstvo za šolstvo in kulturo, občasno pa je v rabi tudi v parlamentarnih krogih. Število krajevnih oblasti, ki uradno uporabljajo asturijski jezik, narašča, kar pozitivno vpliva na razvoj polnopravne dvojezičnosti v javnosti.

Šolstvo – Ministrstvo za šolstvo določa osnovno strukturo šolskega sistema. Zaradi avtonomnega statuta je za upravljanje šolskega sistema polnopravno pristojna dežela. Asturijski jezik je najbolj v rabi na osnovnošolski stopnji (od 6 do 12 let). Čeprav deželni statut predvideva tudi možnost uporabe asturijskega jezika kot učnega jezika, je najpogosteje le učni predmet.

Dežela jamči možnost učenja jezika znotraj šolskega sistema na vseh stopnjah, vendar na prostovoljni ravni (učenje jezika ni obvezno).

Na višjih šolah je asturijski jezik izbirni predmet, vendar zaradi administrativnih zapletov ni preveč priljubljen.

V poklicnem izobraževanju ni predvideno učenje asturijskega jezika.

V deželi obstaja ena sama univerzitetna ustanova, univerza v Oviedu. Njen statut določa, da je dovoljena raba asturijskega jezika v skladu z veljavnimi zakonskimi določili in da nihče ne bo diskriminiran zaradi rabe jezika. Asturijski jezik se uporablja kot učni jezik samo za manjše število predmetov, večinoma iz filološkega področja. Na oddelku za filologijo in vzgojne vede so številni predmeti vezani na asturijski jezik in povpraševanje po njih narašča. Univerza s posebno študijsko smerjo skrbi tudi za usposabljanje učnega osebja za pouk asturijskega jezika.

Programi, namenjeni izobraževanju odraslih, se delijo v dve veliki podskupini: na programe državnih centrov za permanentno izobraževanje (CEPA) in programe, ki jih vodijo krajevne uprave (ljudske univerze, knjižnice ipd.). Obe omogočata tečaje asturijskega jezika.

Baski³v Španiji

Baskovščina ali euskara je poseben jezik, ki ne spada med indoevropske jezike. Predel, kjer je baskovski jezik avtohton, se imenuje Euskal Herri ali Baskovska država. Danes se to območje deli v številne province: štiri ležijo v Španiji (v južnem delu Baskovske države) in tri v Franciji (v severnem delu Baskovske države). Položaj jezika je zelo različen glede na državo, kateri baskovske province pripadajo. V 60. letih se je naglo razširila raba enotnega standardnega pisnega jezika batua. Za sestavo standardnega pisnega jezika je poskrbela Akademija za baskovski jezik.

Po podatkih iz leta 1991 približno črtina prebivalstva v španskem predelu Baskovske države trdi, da poleg španščine obvlada tudi baskovski jezik. Danes se delež prebivalstva, ki ta jezik obvlada, širi. Po mnenju strokovnjakov pa je delež prebivalstva, ki obvlada tudi pisni jezik, veliko manjši.

Šolstvo – Po stoletjih zatiranja je s sprejetjem ustave leta 1978 španska država zavzela do manjšin bolj odprto stališče. Ker je Baskovska dežela avtonomna, je postal baskovski jezik po prizadevanjih Baskovske avtonomne skupnosti (ki združuje vse tri baskovske province v Španiji – Arabo, Biscay in Gipuzko ter delno Navarro) dodatni uradni jezik. Dežela je zato uvedla zakonske določbe o rabi baskovščine v javnosti in v šolstvu, kjer se pojavlja kot predmet in kot učni jezik. V šolskem sistemu je lahko baskovski jezik v rabi po sledečih modelih:

- model A: španščina je učni jezik, baskovščina predmet;
- model B: baskovščina je učni jezik in španščina predmet;
- model C: španščina in baskovščina sta predmeta in učna jezika.

Distribucija modelov je odvisna od krajevne uprave. Opazno se uveljavljata model B in C in iz podatkov je razvidno, da zanimanje za baskovščino v šolskem sistemu narašča.

Odrasli, ki se niso šolali v baskovščini in želijo izpopolniti svoje pisne sposobnosti v baskovščini, lahko obiskujejo številne jezikovne tečaje. Isto velja tudi za tiste, ki se učijo baskovščine kot tujega jezika in so danes vedno številnejši.

3 Položaj baskovske manjšine se omenja tudi pri obravnavi manjšin na francoskem ozemlju na 156. strani.

Odrasli, ki obiskujejo jezikovne tečaje, navadno opravijo tudi EGA – izpite o znanju jezika. Javni uslužbenci, ki bi se radi prijaviili za delovna mesta, za katera je potrebno znanje baskovskega jezika, morajo polagati podobne izpite. Tečaje baskovskega jezika obiskuje približno 50.000 ljudi letno. Drugih tečajev, namenjenih odraslim, kjer bi bil baskovski jezik učni jezik, ni.

Finci na Švedskem

Finski jezik ne spada v skupino indoevropskih jezikov, temveč v ugro-finsko skupino. Na Finskem se govori dve različici: meankielijska ali tornedalijska finščina in švedska finščina, ki se do določene mere razlikujeta, čeprav imata veliko skupnega. Za lažjo obravnavo bosta v nadaljevanju obravnavani skupno, razen v primeru, ko bodo razlike izrecno navedene. Meankielščina je, zgodovinsko gledano, izvorni jezik avtohtonega krajevnega prebivalstva. Govori se v deželi Tornedalen, v severnih predelih in večinoma na podeželju. Švedsko finščino uporabljajo večinoma v južnem predelu, v okolici Stockolma, ob Baltskem morju, na zahodu na območju mesta Goteborg in v deželi Tornedalen, kjer sobiva z meankielščino. Obe jezikovni različici sta pod močnim vplivom finščine. Meankielščina nima standardiziranega pisnega jezika, čeprav se v pisni obliki uporablja od začetka 20. st. Švedska finščina pa za pisno obliko uporablja standardno finščino (z manjšimi razlikami).

Finska manjšina sestavlja približno 4% celotnega švedskega prebivalstva in je razpršena na celotnem državnem ozemlju, z višjo koncentracijo v večjih mestnih središčih. Natančnejših statističnih podatkov o številu finsko govorečega prebivalstva ni. Večina govorcev je dvojezična (finsko – švedsko), delno celo trijezična (obvladajo tudi jezik sami). Vsekakor pa igra švedščina vlogo dominantnega jezika, posebno med mlajšimi generacijami.

S pravnega vidika finščini ni priznan status uradnega jezika. V praksi pa se je uveljavil kot uradni jezik ob koncu 18. st. Ustava določa, da mora država podpirati etnične, jezikovne in verske skupnosti. Leta 2000 je švedska sprejela Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih. V Tornedalnu sta meankielščina in švedska finščina uradna manjšinska jezika 3. stopnje, drugod pa 2. stopnje, kot določa omenjena listina. Taka ureditev naj bi ublažila asimilacijski pritisk v Tornedalnu, ki se je začel leta 1888 z namenom, da bi odpravili jezikovne razlike na teritoriju. Za to so bile uvedene tudi državne šole s švedskim učnim jezikom. Izobraževanje v finščini je bilo dejansko možno od leta 1900 dalje.

Nordijska jezikovna konvencija iz leta 1982 določa, da lahko prebivalci severnih držav uporabljajo svoj materni jezik za javne storitve v drugih severnih državah, kar pozitivno vpliva na možnosti rabe finščine v javnosti.

Jezikovna zaščita sloni na določbah krajevnih oblasti (občin) in njihovega vodstva.

Šolstvo – Zaradi težnje po decentralizaciji so za šole, ki sodijo v sklop obveznega šolstva, odgovorne občine. Poleg javnih šol so zakonsko dovoljene tudi zasebne šole, ki so deležne državne finančne podpore, če izpolnjujejo pogoje in zadoščajo državnim smernicam. Trenutno je 14 zasebnih dvojezičnih finskih šol.

V obdobju močnega asimilacijskega pritiska (1888–1957) je bila v švedskih šolah prepovedana raba finskega jezika. V 70. letih je močno naraslo število priseljencev, Švedska je zavzela do njih dokaj napredno stališče ter uvedla pouk v materinščini in s tem tudi večjezičnost v šolah (ker je imelo učno osebje težave pri vključevanju in poučenju nešvedsko govorečih učencev). Z jezikovno reformo iz leta 1976 so tudi prebivalci, ki govorijo meankielščino, in švedski Finci pridobili pravico do pouka v materinščini. Od 70. let dalje so bili dvojezični razredi večinoma prehodnega značaja. Kasneje so se razvili tudi stalni dvojezični razredi. Od leta 1985 dalje je meankielščini priznan višji položaj kot jezikom priseljencev, kar od leta 1994 dalje velja tudi za švedsko finščino.

Dvojezično šolanje je danes mogoče v sedmih različnih oblikah, ki se ločujejo v dve večji podskupini: razredni pouk (pretežno v maternem jeziku) in učne ure (pretežno o jeziku in delno tudi v jeziku). V prvo skupino spadajo t.i. mešani razredi švedsko in finsko govorečih učencev, "tranzicijski" razredi (ki postopoma uvajajo učence v enojezični pouk v švedščini in torej pomenijo prehod od materinščine k večinskemu jeziku) in dvojezični razredi, kjer pouk poteka v obeh jezikih in katerih cilj je razvoj aktivne dvojezičnosti. V vsakem primeru šolska zakonodaja iz leta 1960 ne dovoljuje, da bi več kot polovica učnih ur letno potekala v jeziku, drugačnem od švedščine, kar zagotovo omejuje rabo finščine. Leta 1990 je bilo učenje v maternem jeziku še dodatno omejeno.

V obveznem šolanju je število otrok, ki obiskujejo šole s finskim učnim jezikom, upadlo (s približno 60% iz leta 1980 na 43% iz leta 1999/2000).

Glede učnih ur finskega jezika (kot izbirni predmet, dodatni predmet, kot drugi jezik ali kot tuj jezik) je interpretacija določil zelo nejasna in izpeljava omenjenih učnih ur je v veliki meri odvisna od angažiranosti posameznikov (krajevne uprave, šole, zahtev staršev ipd.). Na višjih šolah je finščina lahko v rabi kot učni jezik ali pa kot tuji jezik. V visokem šolstvu niso predvideni tečaji, kjer bi bila finščina učni jezik. Na petih univerzah obstajajo študijske smeri iz finskega jezika.

Po danskem zgledu so na Švedskem na voljo raznovrstni tečaji za odrasle za dopolnitev nedokončanega študija ali za poljudno osebno obogatitev. V sistemu formalnega izobraževanja potekajo vsi tečaji v švedščini z izjemo tečajev švedskega jezika, namenjenih priseljencem. V neformalnem sistemu pa obstajajo nekatere "folkhojskole", ki omogočajo tečaje v finskem jeziku.

Sami na Švedskem

Jezik sami sodi v ugro-finsko jezikovno skupino. Govorijo ga v deželi Sami, na območju med Norveško, Švedsko, Finsko in Rusijo. Deli se v tri skupine: južni sami, osrednji sami in vzhodni sami. Razlika med posameznimi skupinami je tako velika, da pripadniki različnih skupin drug drugega sploh ne razumejo. Po razpoložljivih statističnih podatkih govori jezik sami skupno okoli 60.000 ljudi, od katerih jih približno 17.000 živi na Švedskem. Največji del (35.000) populacije Sami živi na Norveškem, 6.000 jih živi na Finskem in 2.000 v Rusiji.

Na Švedskem je od leta 2000 zakonsko določena pravica do rabe jezika sami v odnosih z javnimi oblastmi in na sodišču v predelih, kjer je naseljeno prebivalstvo Sami, to je pretežno v severnih predelih Kirune, Gallivare, Jokkmokka in Arjeploga.

Zakon določa, da izvoljeni parlament Sami predstavlja pravno enoto, ki je zadolžena, da skrbi za status in rabo jezika. Enako pravno enoto, čeprav z večjo izvršilno močjo, imata tudi Finska in Norveška, kjer je tudi stopnja zaščite jezika sami višja.

Šolstvo – V švedski državni šolski sistem so bile uvedene posebne osnovne šole (trenutno jih je 6) za otroke od 7. do 13. leta, kjer se otroci učijo jezika sami in kulture. Kot učna jezika se uporabljata švedščina in sami. Tisti, ki ne obiskujejo teh posebnih šol, imajo možnost učenja jezika in kulture sami, ki jo predvidevajo določbe o pravici do pouka v maternem jeziku (kar pomeni, da je ob rednem kurikulumu možnost učenja jezika in kulture sami) t.i. "integrativne šole". Navadne osnovne šole zaobjemajo ciklus devetih let, šole sami pa samo šestletni ciklus. Šole sami morajo slediti državnemu šolskemu kurikulumu. Na navadnih šolah pa je mogoče sami izbrati kot izbirni predmet ali kot tuji jezik. Po šestem razredu osnovne šole ni možnosti za višje šolanje v jeziku sami. Na višjih šolah je sami v rabi samo kot izbirni predmet ali kot drugi jezik.

Na področju poklicnega izobraževanja organizira center za poklicno izobraževanje v Jokkmokku posebne poslovne tečaje, ki predvidevajo tudi učenje jezika sami.

Na visokošolski stopnji je možno učenje jezika in kulture sami na univerzi v Umei in delno tudi na finsko-madžarskem oddelku v Uppsali.

Na področju izobraževanja odraslih prireja center v Jokkmokku letne tečaje o obrtništvu, umetnosti, jeziku in kulturi Samijev.

Kljub uvedenim spremembam se je število tistih, ki redno uporabljajo jezik sami za vsakodnevno sporazumevanje, znatno znižalo (več kot polovica jih uporablja švedščino), čeprav so bila v zadnjih letih sprejeta zakonska določila, ki naj bi pozitivno vplivala na rabo jezika (v javnosti, v šolstvu ipd.).

Cornish v Veliki Britaniji

Cornish (korniščina) je jezik keltskega izvora, ki ga ne smemo zamenjati z anglo-cornishem oz. dialektom, ki ga prav tako govorijo v Cornwallu. Cornish je neposredni naslednik jezika, ki so ga govorili Kelti. Kelti so se na območje Cornwalla naselili pred rimskim vdorom na Britanski otok. Danes govori cornish zelo omejeno število ljudi.

Kot izhaja iz poročila MacKinnon iz leta 2000, okoli 300 ljudi povsem obvlada cornish in okoli 3.000 ljudi ga uporablja za vsakodnevno sporazumevanje. Prebivalstvo, ki govori cornish, je enakomerno porazdeljeno po ozemlju. V srednjem veku je cornish govorilo okoli 33.000 ljudi, kar je pomenilo okoli tri četrtine celotne populacije. Od tega obdobja dalje se je začela naglo širiti raba angleškega jezika, kar je obenem pomenilo upad rabe cornisha. Centralizacija v času Tudorjev je povzročila nagel upad rabe keltskih jezikov, tudi cornisha. Prebivalci Cornwalla so se temu večkrat uprli. V uporu leta 1549 je bila pobita več kot polovica moškega prebivalstva, kar je pomenilo začetek pravega propada in izginjanja jezika. Angleščina je dokončno izpodrinila cornish ob koncu 18. stoletja, ko so umrli še zadnji prebivalci, ki so uporabljali ta jezik. V začetku 20. stoletja se je Henri Jenner zavzel za preporod jezika in je z Robertom Mortonom največ pripomogel, da je jezik ponovno zaživel.

Dandanes cornish ni deležen uradnega priznanja in zaščite. Združeno kraljestvo je sprejelo Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih marca 2000 in jo leto kasneje ratificiralo, vendar cornish ni bil vključen v seznam manj razširjenih jezikov in ni mu bil priznan niti status manjšinskega jezika. UNESCO je cornish označil za nepristen oz. umeten jezik. Državno in mednarodno nepriznanje močno vplivata na današnje stanje jezika.

Posebni komisiji je bila dodeljena naloga, da preuči resnično stanje jezika. V grobih obrisih komisija v končnem poročilu navaja, da je cornish živ jezik, katerega uporabniki naraščajo, je pa žrtev zatiranja, pomanjkljivega priznanja in finančne podpore. Čeprav je cornish eden najmanj razširjenih jezikov v Evropi, je v zadnjem stoletju doživel pravi preporod. Število oseb, ki se ga uči, stalno narašča.

Šolstvo – Rabo cornisha v izobraževanju, bodisi kot predmeta ali kot učnega jezika, ne določa nobeno zakonsko določilo. Cornish se lahko uporablja v predmetniku, če starši to zahtevajo in/ali če je ravnatelj temu naklonjen. V redkih šolah, kjer je cornish v rabi, je to večinoma v sklopu ekstrakurikularnih dejavnosti. V nobeni šoli ni cornish v rabi kot učni jezik. Na višji stopnji šolanja nobena študijska smer ne predvideva študija cornisha. Izjema je univerza v Walesu, kjer je cornish v rabi kot predmet. Nobenega programa ni, ki bi uradno usposabljal osebe za poučevanje tega jezika.

Odraslim so na voljo različni jezikovni tečaji. Za

izobraževanje odraslih skrbijo Odprte univerze. Tudi v tem primeru se cornish ne uporablja kot učni jezik.

Gaelci v Veliki Britaniji

Gaelščina je indoevropski jezik keltskega izvora, soroden irščini in jeziku manx. Gaelsko govorečo populacijo lahko zasledimo po vsej Škotski, v večji koncentraciji pa na otokih Western Isles, Skye in v krajih Lochalsh, Lochaber, Sutherland, Argyll and Bute, Ross in Cromarty in Inverness. Gaelščina je v rabi tudi v mestnih središčih Edinbourgha, Glasgowa in Aberdeena.

Gaelščino so na to območje prinesli koloni iz sosednje Irske v 4. in 5. stoletju pr. n. š. Po 12. st. se je začelo dolgo obdobje prizadevanj za ohranitev jezika in kulturne dediščine pred angleškim vplivom. Konec 18. stoletja se je pod vplivom angleške zatiralne politike in izseljeniških tokov število prebivalcev, ki so govorili gaelščino, znatno znižalo (na 250.000 ali 6% škotskega prebivalstva). Od teh je bila večina gaelskih enojezičnih govorcev. Iz popisa iz leta 1991 izhaja, da danes na Škotskem govori gaelsko 69.510 ljudi.

Škotska je del Združenega kraljestva, vendar ima škotski parlament precejšnjo avtonomijo, vključno z zakonodajnimi in izvršilnimi pristojnostmi na področju šolstva, zdravstva, industrije in prevozov. Gaelski jezik ni uradno priznan, ne v Združenem kraljestvu ne na Škotskem. Vlada Združenega kraljestva je nedavno ratificirala Listino Sveta Evrope o regionalnih ali manjšinskih jezikih in se zavzela za uresničevanje 39 od 65 določil v prid gaelskemu jeziku.

Šolstvo – Potreba po izobraževanju in šolanju v gaelskem jeziku je bila prvič uradno priznana leta 1918. Tedaj je šolska reforma zakonsko določila, da so oblasti, ki skrbijo za izobraževanje, dolžne skrbeti tudi za možnost učenja v gaelskem jeziku, in sicer na območju, kjer živi gaelsko govoreča populacija. Vendar to območje še ni formalno opredeljeno in zato še ni poskrbljeno za pouk v gaelskem jeziku.

V zadnjih 15 letih je nedvomno naraslo število šol vseh stopenj z gaelskim učnim jezikom. V predšolski vzgoji je na Škotskem v rabi angleški jezik, vendar obstaja tudi možnost uporabe gaelskega jezika. V osnovni šoli je gaelščina v rabi kot učni jezik in tudi kot predmet. Osnovnih šol z gaelskim učnim jezikom je na Škotskem 60 od skupno 2.345; nekatere so samostojne, druge pa so oddelki šol z angleškim učnim jezikom. Število otok, ki se vpisuje v šole z gaelskim učnim jezikom in ne izhaja iz gaelsko govorečih družin, narašča.

Na višjih šolah je gaelščina bodisi učni jezik (od leta 1988 dalje) bodisi učni predmet.

Tri izmed štirih univerz na Škotskem omogočajo študijski program iz keltskega in gaelskega jezika, vendar je gaelščina kot učni jezik v rabi le v redkih primerih. V vseh preostalih študijskih smereh se ne uporablja.

Skrb za izobraževanje odraslih je poverjena krajev-

nim upravam. Na tem področju pa so dejavne tako zasebne kot javne organizacije in ustanove. Aktivnosti na tem področju naglo naraščajo po ustanovitvi škotskega ministrstva za podjetnost in vseživljenjsko izobraževanje. Gaelski jezik se ne uporablja kot učni jezik, razen v tečajih gaelskega jezika. Iz statističnih podatkov iz leta 1995 izhaja, da se okoli 8.000 oseb letno udeležuje tečajev gaelskega jezika.

Irci v Severni Irski

Irščina je v rabi v šestih deželah Severne Irske. Iz popisa iz leta 1991 je razvidno, da je v Severni Irski okoli 142.003 ljudi, ki trdijo, da v večji ali manjši meri obvladajo irski jezik, kar pomeni približno 11% celotnega prebivalstva Severne Irske. Od teh obvlada tako govorniki kot pisni jezik 79.012 ljudi, 45.338 ljudi pa samo govorniki. Irščina se je na območju Severne Irske ohranila med manjšimi skupnostmi, ki pa so ob ustanovitvi Severne Irske izumrle. Tisti, ki danes v Severni Irski obvladajo irščino, so se naučili tega jezika kot drugega jezika v šoli, na univerzi, na večernih tečajih. Otroci so se naučili irščine od svojih staršev, za katere irščina ni bila materni jezik. Število angleško govorečih družin, katerih otroci obiskujejo šole z irskim učnim jezikom, narašča.

Od leta 1921 do leta 1972 je bila na oblasti ulstrska stranka, ki ni bila naklonjena rabi in promociji irskega jezika. Od leta 1972 je Severna Irska pod direktno upravo Westminstera. Irščina nima statusa uradnega jezika, čeprav je zanjo odobrenih nekaj projektov. Angleška vlada je sprejela dejstvo, da je irščina za prebivalce Severne Irske pomemben del kulturne dediščine. Irski aktivisti si še dalje prizadevajo, da bi vlada zavzela bolj pozitiven odnos do irskega jezika in aktivno podprla njegov razvoj.

Šolstvo – Šolski sistem v Severni Irski se delno razlikuje od angleškega, delno pa ohranja njegove osnovne značilnosti. Šolstvo je javno, razen zasebnih šol, ki ne dobivajo državnih prispevkov.

Pred letom 1921, ko je bila ustanovljena Severna Irska, je spadal irski jezik med izbirne tuje jezike. Danes poučujejo irščino kot predmet samo v manjšem številu šol, pretežno katoliških. Irščino uporabljajo kot učni jezik samo v petih šolah, od katerih so tri deležne državne podpore, dve pa podpirajo starši in krajevne skupnosti in nista uradno priznani. Večina šol z irskim učnim jezikom spada v kategorijo neodvisnih zasebnih šol in ne dobiva javne podpore; danes so deležne finančne pomoči iz sklada za evropski program miru.

Izobraževanje odraslih navadno obsega skupino formalnih izobraževalnih aktivnosti, namenjenih odrasli publiki. Če je povpraševanje zadostno, je lahko tudi irščina vključena v predmetnik. Vsekakor ima v zvezi z irščino največje zasluge in obseg na področju izobraževanja odraslih neformalni prostovoljni sektor. Nata-

nčnih statističnih podatkov ni na voljo. Leta 1985 je bilo na primer prek 70 tečajev za odrasle v sklopu neformalnega izobraževanja v sami okolici Belfasta. Večina tečajev irščine spada v sklop neformalnega izobraževanja, tako da jih prirejajo prostovoljne organizacije.

Tečaji za poklicno usposabljanje, namenjeni odraslim, ne uporabljajo irščine kot učni jezik.

Škoti

Škotski jezik je indoevropski jezik germanskega izvora, ki izhaja iz anglosaškega jezika, natančneje iz njegove severne različice. Obsega številna narečja. Po uradnih virih ločujemo tri širše skupine narečij: Shetland in Orknez, severna, osrednja in južna narečja. Posebna različica škotskega jezika se govori tudi v Severni Irski: Ulster Scots. V sledečem prispevku bo orisano stanje jezika na Škotskem. Upoštevati je treba tudi problem oz. predlog za standardizacijo jezika. Škotski jezik ni deležen uradnega priznanja in zaščite. Podobnost škotskega in angleškega jezika otežkoča uradno priznanje škotskega jezika. Večkrat imajo škotski jezik neupravičeno in neutemeljeno za manj vredno različico angleškega jezika in mu ne priznajo statusa samostojnega jezika.

Leta 1999 sta se Anglija in Škotska združili. V škotskem parlamentu obstaja nadstrankarska skupina, ki se poteguje za uveljavljanje in ohranitev škotščine. Njihov cilj je promocija škotskega jezika in kulture, seznanjanje javnosti s škotsko kulturno dediščino in potrebo po aktivni podpori jeziku.

Natančnih statističnih podatkov o škotsko govorečih prebivalcih ni, ker popis prebivalstva ne vključuje nobenega vprašanja o znanju in rabi jezika. Ocene o številu teh ljudi se večkrat ne ujemajo: državni urad je leta 1996 ocenil, da jih je približno 1,5 milijona, medtem ko je po oceni, napravljeni na Aberdeenski univerzi, to število okoli 2,7 milijona (prvi podatek naj bi vključeval samo populacijo, ki že obvlada škotski jezik, drugi podatek pa tudi delež prebivalstva, ki se jezika še uči).

Šolstvo – Čeprav je postala Škotska del Združenega kraljestva, ima ločen šolski sistem, za katerega je pristojen škotski parlament, katerega izvršilni organ je škotsko ministrstvo za šolstvo.

Leta 1993 so bile pripravljene državne smernice za izobraževanje otrok od 5. do 14. leta starosti, ki so še v veljavi in priporočajo vključitev škotske literature v šolski kurikulum. Ker gre samo za smernice in ne za obvezni kurikulum, vključitev škotskega jezika za učitelje ni obvezujoča, čeprav se v uradnih dokumentih priporoča uporaba škotskega jezika.

V osnovnih šolah se otroci ne učijo škotskega jezika kot predmeta in škotski jezik lahko občasno postane učni jezik samo pod pogojem, da ga učitelji obvladajo. Podobno se dogaja na višji stopnji šolanja, ko se škotskega jezika učijo prek študija škotske literature.

Za izobraževanje odraslih skrbijo krajevne uprave in javne ter zasebne ustanove. Področje se je v zadnjih letih naglo razvilo s promocijo koncepta vseživljenjskega izobraževanja in z ustanovitvijo Ministrstva za podjetnost in vseživljenjsko izobraževanje. Na nekaterih območjih so odraslim na voljo tečaji škotskega jezika. Tudi univerze v Edinburgu, Dundeeju in Aberdeenu občasno prirejajo tečaje škotskega jezika, zgodovine in kulture.

Valežani v Veliki Britaniji

Valežanščina je jezik keltskega izvora. Do konca 19. st. je bila valežanščina edini jezik, ki ga je govorila večina prebivalstva. Čeprav je bil Wales del angleškega kraljestva, je bil ravno jezik njegov edini razpoznavni znak. Angleščina se je uveljavila samo kot pravno administrativni jezik.

Leta 1870 je bilo tudi v Walesu uvedeno obvezno šolanje. Vlada je dodelila prispevke šolam, ki so poučevale valežanščino, to pa je pomenilo prvi korak za uveljavitev jezika v šolskem sistemu. Na upad rabe jezika, ki je zaznamoval 20. stoletje, so vplivali migracijski tokovi avtohtonega prebivalstva v mestna središča in priseljevanje angleškega prebivalstva.

Iz podatkov iz zadnjega popisa (1991) izhaja, da valežanščino govori približno 1/5 celotnega prebivalstva Walesa, kar pomeni nekaj več kot pol milijona ljudi. Če k temu prištejemo še delež prebivalstva, ki živi zunaj omenjenega območja, število govorcev naraste na okoli tri četrtine milijona.

Pot do zakonske ureditve rabe jezika v javnosti je bila dolga in naporna, saj valežanščina ni imela uradnega statusa v javni rabi in v državni upravi.

Da bi preučili dejansko stanje jezika, so bile sestavljene različne parlamentarne komisije. Leta 1993 je bila z zakonsko odločbo ustanovljena komisija za valežanski jezik, ki je določila, da sta angleščina in valežanščina enakovredna jezika v javni upravi in sodnih obravnavah v Walesu.

Šolstvo – Zakonske določbe, ki urejajo rabo valežanskega jezika v šolstvu, so ločene od sklopa določb, ki obravnavajo rabo valežanščine v javnosti. Z že omenjeno zakonsko določbo iz leta 1870 si je valežanski jezik pridobil uradni status šolskega predmeta. Šele določba iz leta 1944 je dovolila uvajanje pouka z valežanskim učnim jezikom. S šolsko reformo iz leta 1988 je postal valežanski jezik obvezen predmet na osnovnih šolah v Walesu (za otroke, stare od 5 do 16 let). V šolah z valežanskim učnim jezikom poteka pouk vsaj petih predmetov v valežanščini.

Na višješolski stopnji je pouk v valežanščini mogoč samo na nekaterih šolah, ki večinoma stojijo v predelih, kjer je koncentracija Valežanov večja. Postopoma se valežanščina uveljavlja tudi kot učni jezik na univerzitetni ravni, tako v sklopu študijske smeri za valežanski jezik in kulturo kot za druge študijske smeri.

Raba valežanskega jezika na delovnem mestu postopoma narašča in z njo tudi ponudba poklicnega izobraževanja v valežanščini.

Ponudba izobraževanja odraslih je precejšnja in tudi povpraševanje po njem narašča, saj poznavanje jezika prinaša nekatere privilegije tudi na zaposlitvenem področju. Tudi zasebne ustanove in podjetja so se odločili, da pri vsakodnevem poslovanju uporabljajo valežanski jezik, kar pomeni obliko dodatne vrednosti storitev. Iz podatkov izhaja, da je leta 1999/2000 tečaj valežanskega jezika obiskovalo 23.634 oseb. Za izobraževanje odraslih so na državni ravni odgovorni Državni zbor za Wales (The National Assembly for Wales), Svet za financiranje nadaljnega izobraževanja (Further Education Funding Council) in Odbor za valežanščino (Welsh Language Board).

Odrasli se vpisujejo v jezikovne tečaje iz različnih razlogov, najpogosteje pa z namenom, da bi ponovno odkrili jezik svojega otroštva.

PRIMERJALNA ANALIZA MOŽNOSTI VSEŽIVLJENJSKEGA IZOBRAŽEVANJA V MANJŠINSKIH JEZIKIH EVROPSKE UNIJE

Iz opisa posameznih primerov je razvidno, da je stanje manjšin v Evropi zelo različno. Tudi raba manjšinskega jezika v državnih izobraževalnih sistemih in možnosti za učenje manjšinskega jezika ter za učenje v manjšinskem jeziku se na meddržavni ravni zelo razlikujejo. Za primerjalno analizo je značilno, da se za obravnavane fenomene primerjajo določene skupne značilnosti pojava ter ugotavljajo vplivni dejavniki. Preučuje se, zakaj so določeni vidiki izobraževanja znotraj podobnih družbenih kontekstov različni in zakaj so določeni vidiki izobraževanja v različnih realnostih skoraj enaki. Končni cilj primerjave je identifikacija razlogov izmerjenih podobnosti in različnosti.

Primerjava izobraževalnih sistemov sama po sebi ni preprosta, ker je vsak državni sistem izobraževanja edinstven primer, izpostavljen lastnemu razvojnemu procesu. Izobraževalni sistem je produkt družbe in je zato izpostavljen vplivu dejavnikov, ki nanjo vplivajo.

Kot izhaja iz opisne analize, se možnosti in ponudbe za vseživljenjsko izobraževanje v manjšinskih jezikih razlikujejo glede na tri ključne dejavnike:

- stopnjo zaščite manjšine in manjšinskega jezika,
- rabo manjšinskega jezika v šolskih sistemih,
- državni sistem vseživljenjskega izobraževanja.

Med prvima dvema dejavnikoma zasledimo pozitivno razmerje. Manjšine in manjšinski jeziki, ki so deležni višje stopnje zaščite, se v večji meri uporabljajo v šolstvu (kot učni jezik in/ali kot predmet). Med manjšinskimi jeziki, ki so pred nedavnim pridobili zakonsko zaščito (npr. severna frizijsčina) ali pa je sploh niso deležni (npr. cornish), je nasprotno raba le-teh v šolstvu manjša.

Nekateri manjšinski jeziki so tudi uradni državni jezik druge (večkrat mejne) države (npr. finska manjšina na Švedskem), drugi pa so regionalni jeziki (npr. katalonski jezik). Iz zbranih podatkov izhaja, da omenjena razlika ni ključnega pomena za rabo manjšinskega jezika v šolstvu.

Iz primerjalne analize posameznih manjšinskih situacij je razvidno, da sta oblika in količina, v katerih se manjšinski jezik pojavlja v izobraževanju, zelo raznoliki. Določajo ju državna zakonska določila in ponekod tudi mednarodni dogovori. Dejstvo, da je pojav manjšinskih jezikov v šolstvu zelo raznolichen in kompleksen, otežkoča proces kategorizacije in določanja enotnih kriterijev za merjenje pojava. Obenem je treba omeniti številne izjemne primere, eksperimentiranja (npr. večjezični oddelki) in nove načine uvajanja manjšinskega jezika, ki smo jim priče v zadnjih desetletjih.

Za lažjo primerjavo bo v nadaljevanju raba manjšinskega jezika v šolstvu razdeljena na pet stopenj, ki sestavljajo dve makrokategoriji, kar omogoča nekatere izhodiščne primerjave in analize. Prva makrokategorija združuje vse primere, kjer je manjšinski jezik učni predmet. Nadaljnja razčlenitev kaže na različne oblike uporabe manjšinskega jezika kot predmeta: kot dodatni predmet, ki ga učenec lahko izbere ali pa ne, kot redni izbirni predmet, kot tuji jezik, ki ga učenci izbirajo po predmetniku, in kot obvezni predmet (obvezen za vse učence na območju, ki je zakonsko določeno).

Druga makrokategorija pa združuje preostala dva nivoja, kjer je manjšinski jezik učni jezik. V teh primerih se lahko manjšinski jezik uporablja kot učni jezik pri omejenem številu ur pouka, torej kot učni jezik sobiva z večinskim jezikom ali pa je edini učni jezik (razen pouka tujih jezikov). Če izvzamemo zadnji primer, predstavljajo vsi drugi različne oblike dvojezičnega šolanja.

Zanimivo je dejstvo, da pri številnih manjšinah različne oblike rabe manjšinskega jezika v šolstvu sobivajo, kar pomeni, da se med sabo ne izključujejo. (Za slovensko manjšino v Italiji je npr. značilno, da ima šole s slovenskih učnim jezikom; to so tudi edine šole, kjer obstaja pouk slovenščine. Na drugih šolah, kjer slovenščina ni učni jezik, slovenščina ne obstaja kot predmet.)

Če najprej analiziramo uporabo manjšinskega jezika na osnovnošolski stopnji, opazimo, da so najštevilnejši primeri, ko manjšinski jezik obstaja kot izbirni predmet in kot učni jezik za omejeno število ur. Manjše je število manjšin, kjer je manjšinski jezik v šolstvu obvezni predmet in edini učni jezik.

Iz podanega opisa je razvidno, da je v večini manjšinskih situacij manjšinski jezik v različnih oblikah najbolj uporabljan na osnovnošolski stopnji in do konca obveznega šolanja. Nato raba manjšinskega jezika v šolstvu upada. Na višješolski stopnji je njegova raba majhna, na univerzitetni ravni (kot učni jezik ali predmet) skoraj obrobna. V nadaljnjih analizah lahko opa-

Tabela 1: Primeri različnih oblik šolanja v manjšinskih jezikih.
Table 1: Examples of different forms of schooling in minority languages.

DVOJEZIČNE OBLIKE OSNOVNEGA ŠOLANJA	DVOJEZIČNE OBLIKE ŠOLANJA PO OSNOVNI ŠOLI	manjšinski jezik kot učni jezik za omejeno število ur	manjšinski jezik kot učni jezik za omejeno število ur
manjšinski jezik kot dodatni predmet Hrvati v Avstriji Bretonci in Okcitanzi v Franciji Lužiški Srbi in Severni Frizijci v Nemčiji Samiji na Švedskem Asturijci v Španiji Cornwallci, Gaelci, Irci in Škoti v Združenem kraljestvu	manjšinski jezik kot dodatni predmet Slovenci v Avstriji Samiji na Švedskem Baski, Bretonci, Okcitanzi in Korzijci v Franciji Lužiški Srbi, Severni Frizijci v Nemčiji Cornwallci v Združenem kraljestvu	Hrvati v Avstriji Slovenci v Avstriji Baski, Bretoni in Nemci v Franciji Irci v Republiki Irski Ladinci v Italiji Frizijci na Nizozemskem Katalonci, Galičani in Baski v Španiji Finci na Švedskem Samiji na Švedskem Gaelci, Irci in Valežani v Združenem kraljestvu	Hrvati v Avstriji Slovenci v Avstriji Švedi na Finskem Baski, Bretoni in Nemci v Franciji Irci v Republiki Irski Ladinci v Italiji Frizijci na Nizozemskem Katalonci, Galičani in Baski v Španiji Finci na Švedskem Gaelci in Valežani v Združenem kraljestvu
manjšinski jezik kot redni izbirni predmet Baski, Bretonci, Korzijci in Nemci v Franciji Lužiški Srbi v Nemčiji Irci v Republiki Irski Ladinci v Italiji Frizijci na Nizozemskem Baski v Španiji Finci na Švedskem Samiji na Švedskem Cornwallci, Gaelci, Irci in Valežani v Združenem kraljestvu	manjšinski jezik kot redni izbirni predmet Hrvati v Avstriji Slovenci v Avstriji Baski, Bretonci, Korzijci in Nemci v Franciji Lužiški Srbi v Nemčiji Irci v Republiki Irski Ladinci v Italiji Katalonci, Asturijci in Baski v Španiji Finci na Švedskem Samiji na Švedskem Frizijci na Nizozemskem Gaelci in Irci v Združenem kraljestvu	MANJŠINSKI JEZIK KOT EDINI UČNI JEZIK-ENOJEZIČNO ŠOLANJE Švedi na Finskem Irci v Republiki Irski Slovenci v Italiji Katalonci in Baski v Španiji Irci in Valežani v Združenem kraljestvu	MANJŠINSKI JEZIK KOT EDINI UČNI JEZIK-ENOJEZIČNO ŠOLANJE PO OSNOVNI ŠOLI Švedi na Finskem Irci v Republiki Irski Slovenci v Italiji Katalonci in Baski v Španiji Irci in Valežani v Združenem kraljestvu
manjšinski jezik kot obvezni predmet Švedi na Finskem Frizijci na Nizozemskem Katalonci in Galičani v Španiji Valežani v Združenem kraljestvu	manjšinski jezik kot obvezni predmet Irci v Republiki Irski Galičani v Španiji Valežani v Združenem kraljestvu	FORMALNO IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH V MANJŠINSKEM JEZIKU Švedi na Finskem Slovenci v Italiji Katalonci v Španiji	

zimo zvezo med uporabo manjšinskega jezika kot učnega jezika in možnostmi šolanja v manjšinskem jeziku po osnovni šoli. Kjer je manjšinski jezik v rabi kot učni jezik, večinoma obstaja možnost šolanja v manjšinskem jeziku tudi na višjih stopnjah. Med manjšinami, kjer se manjšinski jezik uporablja v šolskem sistemu kot učni jezik, so torej možnosti za vseživljensko izobraževanje v manjšinskem jeziku večje.

Raba manjšinskega jezika še dodatno upade na področju formalnega izobraževanja odraslih. Redke države imajo na voljo sistem formalnega izobraževanja odraslih, kjer je manjšinski jezik v rabi kot učni jezik. Na možnosti vseživljenskega izobraževanja vpliva tudi

državni sistem, saj se sistemi vseživljenskega izobraževanja in možnosti, ki jih ti sistemi omogočajo, od države do države zelo razlikujejo. Redke so države, katerih sistem vseživljenskega izobraževanja se je razvil v povsem koherenten sistem, ki sloni na enakih smernicah, principih in ureditvi. V večini primerov je sistem vseživljenskega izobraževanja skupek rezultatov različnih in med seboj ločenih razvojnih procesov, ki so jih oblikovali in zaznamovali različni pobudniki in pobude. Vseživljensko izobraževanje v manjšinskem jeziku je del širšega izobraževalnega sistema, zato je ponudba odvisna od stopnje zaščite jezika in od značilnosti, razvejnosti ter izobraževalne ponudbe državnega sistema.

Vse manjšine pa imajo na voljo jezikovne tečaje, namenjene odraslim.

V primerih, ko se manjšinski jezik ne uporablja v šolskem sistemu ali pa je v rabi le v skromni meri, odigra sistem neformalnega izobraževanja ključno vlogo, saj zajema maloštevilne ponudbe izobraževanja v manjšinskem jeziku in učinkuje kot dejavnik, ki uravnoveša in nadomešča pomanjkanje možnosti izobraževanja v manjšinskih jezikih.

ZAKLJUČEK

Zaščita manjšin in manjšinskega jezika je pogosto določena na podlagi mednarodnih konvencij, listin, določb in mednarodnih dogovorov ali sporazumov. Iz analize je opazna tudi razlika v stopnji skladnosti državne jezikovne politike z državnimi in mednarodnimi zakonskimi določili, pa čeprav je danes na mednarodni ravni "slabo" ravnanje z manjšinami čedalje bolj nepopularno. V skladu s sodobno skupno težnjo po ovrednotenju etnične različnosti se države rade pohvalijo z visoko stopnjo dodeljene zaščite, in uveljavlja se mnenje, da avtohtone manjšine ne pomenijo nobene nevarnosti za nacionalne države in za Evropo, ampak obe dejansko bogatijo. To je nedvomno korak naprej v smeri vrednotenja jezikovne različnosti kot skupnega bogastva na osnovi enakega dostojanstva vseh jezikov. Iz obravnave manjšine kot motilnega elementa, ki ga je bilo treba pogosto omejevati, smo danes prešli v obdobje novega gledanja, ki temelji na različnosti kot temeljni pravici.

Glede na prikazane razlike v stopnji jezikovne zaščite in utirajoči si potrebi po njenem uravnovešenju

na mednarodni ravni lahko pričakujemo in upamo, da bodo pristojni mednarodni organi posvetili več pozornosti razvoju pravno obvezujočih evropskih standardov za zaščito manjšin. V nadaljevanju bo za zaključek podan bežen pregled obstoječih temeljnih mednarodnih dokumentov. Procesom evropske integracije in prilagajanja evropskim standardom navkljub je treba poudariti, da Evropska unija ni določila nobenih standardov za zaščito jezikovnih manjšin. Edina pravno obvezujoča mednarodna dokumenta sta Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin in Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih, ki ju je izdal in sprejel Svet Evrope. Ker dokumenta nista neposredno izvršljiva, določila konvencije in listine obvezujejo države članice (in države nečlanice, ki so Listino sprejele in ratificirale), da same v svoji zakonodaji zagotovijo izpolnjevanje določil za zaščito manjšin.

Čeprav je Evropska unija kandidatkam med pogoje za članstvo vključila tudi zaščito manjšin, se v njenih temeljnih dokumentih izrecno ne obravnavata zaščita in varstvo jezikovnih manjšin. Na podlagi niške listine o temeljnih pravicah so posameznikom zagotovljene individualne pravice do različnosti in zaščita individualnih človekovih pravic (22. člen pravi: "Unija spoštuje kulturno, versko in jezikovno različnost.")

Kot je predsednik Evropskega urada za manj razširjene jezike Bojan Brezigar v svojih posegih večkrat poudarjal, je v Evropski uniji čutili potrebo po razvoju osnovnih skupnih standardov, ki bi določali in opredelili minimalni standard na področju zaščite in promocije regionalnih ali manjšinskih jezikov ter vključitev teh standardov v zakonodajo EU.

POSSIBILITIES OF LIFELONG LEARNING IN THE EU MINORITY LANGUAGES

Maja MEZGEC

Slovene Research Institute, IT-34133 Trieste, I, Giotti Square

e-mail: majamezgec@slori.it

SUMMARY

The analysis of the possibilities and conditions for lifelong learning in the minority languages of the EU is a study of the different minority realities and more precisely a comparative analysis of the use of the minority languages in the national educational systems of the EU countries.

Language is one of the fundamental elements of minority identity. For those of a language minority the right to learn their minority language and the right for schooling in their minority language is a key issue for language preservation and cultural transfer from one generation the other. The right to schooling in the minority language has always been among the basic requests made by a minority and the possibilities for schooling in the minority languages reflect the level of protection the majority is giving to the minority. In accordance with their legislation,

States fulfil their obligation towards the demands of learning the minority language and schooling in the minority language in different ways. The differences among the selected key studies are visible in term of the educational systems and their structures as well as in term of the presence of the minority language in the systems. For each key study three elements are analysed: the state of the minority (the status of the language, its level of protection and the national policy towards the language), the presence of the minority language inside the educational system and the possibilities for schooling in the minority language. The analysis shows that the presence of the minority language in the national educational systems and the possibilities for learning the minority language and schooling in the minority language are truly different at an international level. The possibilities and the provision for lifelong education in the minority language basically differ in regard to three main factors: the level of protection of the minority and its language, the presence of the minority language in the school systems and the national educational systems.

For the comparative analysis of the provision of education in the minority languages the author has categorised the presence of the minority language in the school system into two macro categories, which form five different levels.

All the cases where the minority language is present as a school subject in different forms (extracurricular subject, optional subject, foreign language or compulsory subject) are part of the first macro category, the second macro category combines the other two levels, where the minority language is present as a medium language at school (for a certain amount of hours or as the exclusive medium language). In many cases the different forms co-exist and do not exclude each other. Generally the minority languages are mainly present, in different forms, at primary level. At secondary and higher levels the provision of education in the minority language is falling. Among the minorities, where the minority language is present as a medium, the possibilities for lifelong learning in the minority language are higher.

Among the influential factors it is worth mentioning that the minority languages that are more protected are more present in the educational systems. Some minority languages are national languages of another, usually neighbouring, country, while others are regional languages. From the analysis this difference has no influence on the presence of the minority language in the educational system. In cases where the minority language is not present in the educational system, or is present in a marginal form, the non-formal educational system plays a key role since it represents one of the few provisions available for learning the minority language and it works as a balancing factor to substitute the lack of provision for education in the minority language.

Key words: minority, minority languages, regional languages, education in minority languages, bilingual education

VIRI IN LITERATURA

- Areny, M., Van der Schaaf, A. (eds.) (2000):** Catalan, The Catalan language in education in Catalonia, Spain. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Baumgartner, G. (2001):** Croatian, The Croatian language in education Austria. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Berthoumieux, M., Willemsma, A. (eds.) (1997):** Occitan, The Occitan language in education in France. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Bešter, R. (2002):** Vpliv Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin in Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih na ustavno zaščito manjšin v državah članicah Sveta Evrope. Razprave in gradivo, 2002/41. Ljubljana, 32–67.
- Breathnach, D. (ed.) (1998):** Mini guide to the lesser used languages. Dublin, European Bureau for Lesser Used Languages.
- Brezigar, B. (2002):** Narodnostne manjšine v okviru evropske integracije, V: Jože Pirjevec (ed.): Narodne manjšine 5. Živetí z mejo, Slovenski kulturni prostor danes. Ljubljana, Odbor SAZU za preučevanje narodnih manjšin, Inštitut za narodnostna vprašanja – Znanstveno-raziskovalno središče RS Koper, 44–46.
- Busch, B. (ed.) (1997):** Slovenian, The Slovenian language in education in Austria. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Costas, H., Paredes, R. (2001):** Galician, The Galician language in education in Spain. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Evropski kulturni forum (2002):** Evropski kulturni forum o odnosu EU do manjšin. Primorski dnevnik, 8. 12. 2002. Trst.
- Fusina, J. (2000):** Corsican, The Corsican language in education in France. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Gaedner, N. (ed.) (2000):** Basque, The Basque language in education in Spain. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.

- Gonzales Riano, X. (2002):** Asturian, The Asturian language in education in Spain. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Grin, F. (2000):** Evaluating policy measures for minority languages in Europe: towards effective, cost-effective and democratic implementation. Flensburg, European Center for Minority Issue, 23–24 June 2000.
- Hemminga, P. (2001):** Sorbian, The Sorbian language in education in Germany. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Hut, A. (2001):** Cornish, The Cornish language in education in the UK. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Jones, M. (2001):** Welsh, The Welsh language in education in the UK. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Lainio, J. (2001):** Meänkieli and Sweden Finnish, The Finnic languages in education in Sweden. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Mogn, O., Stuijt, M. (ed.) (1998):** Breton, The Breton language in education in France. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Nečak Lük, A., Muskens, G., Novak Lukanovič, S. (eds.) (2000):** Managing the Mix Thereafter: Comparative Research Into Mixed Communities in Three Independent Successor States. Ljubljana, Institute for Ethnic Studies.
- Nive, L. (ed.) (2002):** Scots, The Scots Language in education in Scotland. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- O'Murchu, H. (2001):** Irish, The Irish language in education in the Republic of Ireland. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Østern, A. (ed.) (1997):** Swedish, The Swedish language in education in Finland. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Reading, V. (2002):** The future of regional and minority languages in the European Union, speech at the Conference on creating a common structure for promoting historical Minority within the European Union. Helsinki, 11 October 2002.
- Renkema, W. J., Ytsma, J., Willemsma, A. (eds.) (1996):** Frisian, The Frisian language in education in The Netherlands. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Robertson, B. (2001):** Gaelic, The Gaelic language in education in the UK. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Stuijt, M. (ed.) (1998):** Basque, The Basque language in education in France. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Sussi, E. (2001):** Gli Sloveni. V: Minoranze linguistiche nella regione Friuli- Venezia Giulia. Trieste, Istituto Regionale di Ricerca e Sperimentazione e Aggiornamento Educativi.
- Svet Evrope (1992):** Svet Evrope, Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Strasbourg, 5. 11. 1992.
- Svet Evrope (1995):** Svet Evrope, Evropska konvencija za varstvo narodnih manjšin. Strasbourg, 1. 2. 1995.
- Svonni, M. (2001):** Sami, The Sami language in education in Sweden. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Ur. I. RS (2000):** Zakon o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Uradni list RS, MP 17/2000, 4. 8. 2000.
- Van der Schaaf, A. (ed.) (2000):** German, The German language in education in Alsace, France. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Van Der Schaaf, A., Roland, V. (2001):** Ladin, The Ladin language in education in Italy. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Walker, A. (1997):** North Frisian, The North Frisian language in education in Germany. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.
- Willemsma, A., Mac Poilin, A. (ed.) (1997):** Irish, The Irish language in education in Northern Ireland. Mercator regional dossier series. Leeuwarden, Mercator – Education.